

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут інноватики, природокористування та
інфраструктури
Кафедра бізнес-аналітики та інноваційного інжинірингу

КОСТЯНЕЦЬ Віталій Вікторович

Аналітичний інструментарій управління ризиками
інвестиційної діяльності підприємства / Analytical toolkit
for risk management of the enterprise's investment activity

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма – Бізнес-аналітика та управління
інноваційними системами

Кваліфікаційна робота

Виконав студент
групи ОБАмнв–21
Костянець Віталій Вікторович

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Завитій Ольга Петрівна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри Р. Ф. Бруханський

ТЕРНОПІЛЬ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ.....	7
1.1. Сутність інвестиційних ризиків.....	7
1.2. Класифікації інвестиційних ризиків.....	12
1.3. Методи визначення ризиків в ефективності інвестиційного проекту.....	17
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ГОТОВНОСТІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «АГРО-БДЖІЛКА» ДО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	24
2.1. Організаційно-економічна характеристика фермерського господарства «Агро-бджілка».....	24
2.2. Аналіз зовнішнього середовища господарства.....	30
2.3. Характеристика інвестиційної стратегії фермерського господарства «Агро-бджілка».....	36
Висновки до розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	42
3.1. Методичні рекомендації щодо визначення та оцінювання інвестиційних ризиків на підприємстві	42
3.2. Зниження інвестиційних ризиків при залученні інвестицій	50
Висновки до розділу 3.....	57
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62

ВСТУП

Створення конкурентоспроможної вітчизняної економічної системи є основними завданням в стратегії розвитку і функціонування кожної держави. Реалізація визначених економічних завдань вимагає значного залучення матеріальних й нематеріальних ресурсів, обсяг яких у багатьох випадках важко задовольнити за рахунок власних фінансових ресурсів. Ось чому виникає проблема залучення інвестицій. Для вітчизняних підприємств проблема створення ефективних систем визначення інвестиційних ризиків ще потребує дослідження. У цьому випадку важливим є врахування міжнародного досвіду й те, що процес становлення практики управління інвестиційними ризиками досі не завершений, а проблема створення універсальної методики не може бути вирішена взагалі, оскільки кожне підприємство є унікальне, зорієнтоване на власну ринкову нішу і можливості своїх працівників. Проте перспектива кожного суб'єкта інвестиційної діяльності у значній мірі визначається досконалістю системи управління інвестиційними ризиками

В умовах сучасної ринкової економіки зіткнення із різноманітними інвестиційними ризиками є звичайною загрозою для будь-якого суб'єкта господарювання. Підприємство, вкладаючи свої вільні кошти у виробництво тих або інших товарів чи послуг, не може бути абсолютно впевненим у суспільному визнанні результатів його виробництва, в успішності й прибутковості цих товарів і послуг. Щоб інвестиції були ефективними, підприємствам потрібно дотримуватися певної методики, проводити розрахунки й досліджувати інвестиційні ризики, щоб в кінцевому результаті мінімізувати їх або значно пом'якшити.

Ось чому вміння управляти інвестиційними ризиками є актуальним й необхідним для сучасного фінансового менеджера.

Теоретичною базою для написання дипломної роботи послужили роботи вітчизняних та зарубіжних науковців: Андрєєва Е.А. (Проблеми аналізу та оцінки ризиків інвестиційних проектів), Бланк І.А. (Інвестиційний менеджмент), Греськів І.Р., Стасюк Н.Р., Дорош О.І. (Характеристика інвестиційних ризиків та особливості процесу управління ними), Балацький О.Ф. (Управління інвестиціями), Гранатуров В.М. (Ризики підприємницької діяльності: Проблеми аналізу), Диба М.І. (Основні джерела фінансових ризиків), Клименко С.М., Дуброва О.С. (Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків), Коваленко О.В. (Підприємництво та його організаційно-правові засади), Лук'янова В.В. (Економічний ризик), Морозов Д.С. (Проектне фінансування: управління 6 ризиками), Примостка Л.О. (Фінансовий менеджмент у банку), Стоянова О.С. (Фінансовий менеджмент: теорія та практика), Тесак О.В. (Аналіз ефективності управління ризиками взаємовідносин промислового підприємства із суб'єктами внутрішнього та зовнішнього середовища), Устенко О.Л. (Теорія економічного ризику), Царев В.В. (Оцінка економічної ефективності інвестицій), Чернова Г.В. (Практика управління ризиком на рівні підприємства), Шумпетер Й. (Теорія економічного розвитку), Шапкин Л.С. (Теорія ризику та моделювання ризикових ситуацій), Щукін Б.М. (Інвестування), Bellemore D.H. (Investments Principles, practices and analysis), Fisher D.E., Jordan R.J. (Security analysis and portfolio management), Francis J.C. (Management of investment) та ін. Зазначені роботи є змістовними, відповідають потребам визначення й вимірювання інвестиційних ризиків підприємства. Великою перевагою цих робіт є їх актуальність в українських умовах значної кількості інвестиційних ризиків. Однак сучасні тенденції розвитку дослідження інвестиційних ризиків потребують нових, інноваційних підходів до виявлення напрямків їх усунення та пом'якшення через впровадження активних заходів задля зменшення їх негативної дії.

Метою даного дослідження є аналіз теоретичного фундаменту досліджень інвестиційних ризиків суб'єкта господарювання, оцінювання інвестиційних ризиків конкретного господарства та розробка рекомендації щодо їх зниження.

З метою досягнення мети сформовані наступні завдання:

- розкрити суть, функції, методи оцінки й управління інвестиційними ризиками підприємства;
- розглянути інвестиційні проекти й інвестиційні ризики фермерського господарства «Агро-бджілка» й обрати оптимальну модель інвестиційних ризиків господарства;
- розробити рекомендації для зниження інвестиційних ризиків фермерського господарства «Агро-бджілка».

Об'єктом дослідження є інвестиційний ризик як ймовірність отримання збитків суб'єктом господарювання від невдачі впровадження інвестиційних проектів.

Предметом дослідження є фундаментальні теоретичні основи визначення і класифікації інвестиційних ризиків суб'єкта господарювання, методика аналізу інвестиційних ризиків на базі конкретного підприємства й можливості розробки стратегій задля нейтралізації і пом'якшення впливу інвестиційних ризиків на діяльність вітчизняних підприємств.

У випусковій роботі використовувалися **такі методи**:

- спостереження (як спосіб пізнання об'єктивного світу, що заснований на безпосередньому сприйнятті явищ і предметів без втручання у процес з боку дослідника);
- математичних обчислень (для знаходження кількісних величин, які характеризують кількісне співвідношення однотипних об'єктів чи їх параметрів);

- узагальнення (для визначення загального поняття, у якому знаходить відображення головне, основне й типове для об'єктів даного класу);

- аналіз і синтез (аналіз як метод пізнання за допомогою розчленування чи розкладання предметів дослідження, а синтез як поєднання окремих частин предмету у єдине ціле;

- індукція і дедукція (індукція як висновок про факти до деякої гіпотези, загальному твердженню, дедукція як висновок, у якому йдеться про деякий елемент множини);

- від абстрактного до конкретного (перехід здійснюється від абстрактних теоретичних суджень до конкретних проявів інвестиційного ризику в конкретному підприємстві).

На основі дослідження сформульовані теоретичні висновки, які стануть основою для практичних рекомендацій зниження інвестиційних ризиків для українських підприємств.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел (61 найменування), містить 9 таблиць, 2 рисунки. Основний зміст дипломної роботи викладено на 68 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ

1.1. Сутність інвестиційних ризиків

Ризик тісно пов'язаний з невизначеністю й нестабільністю за своєю сутністю та за змістом і є категорією неоднозначною. Відносно конкретного об'єкта управління він потребує чіткої структуризації, що дає можливість ефективно провести аналіз і оцінку ризикових ситуацій, вибрати оптимальні методи управління.

Характеризуючи поняття «ризик інвестиційних проектів», потрібно відмітити, що не існує єдиного підходу до його визначення. Зокрема, Останкова Л. А. і Шевченко Н. Ю., ризик інвестиційних проектів розглядають як ризик недоотримання запланованого прибутку у процесі реалізації інвестиційних проектів [41]. Удалих О. А. характеризує ризик інвестиційного проекту як невизначеність, що пов'язана із вартістю інвестицій наприкінці періоду [50]. Голубєв Д. І. під цією категорією розуміє ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків через втрату очікуваного доходу на інвестиції у ситуації невизначених умов здійснення проекту [13].

Відповідно до вищевикладених підходів наслідки ризиків в інвестиційному проекті насамперед пов'язують з фінансовими втратами суб'єкта господарювання у результаті інвестиційної діяльності, що значно спрощує розуміння негативного впливу ризиків.

Значно ширшим є підхід, щодо якого наслідки інвестиційного ризику пов'язують з проектною діяльністю. Так, Ример М. І. ризиком інвестиційної діяльності вважає можливість появи таких умов, що призведуть до негативних наслідків для усіх або окремих учасників проекту [46, с. 294]. Ніконова І. А. дане поняття визначає як імовірність неотримання запланованого ефекту або результату від реалізації проекту [40]. Проте, у цьому випадку поза увагою залишаються ризики, що можуть проявлятися на інших етапах життєвого циклу

інвестиційного проекту й негативно впливати не лише на учасників, але і на терміни реалізації проекту й усі його показники ефективності.

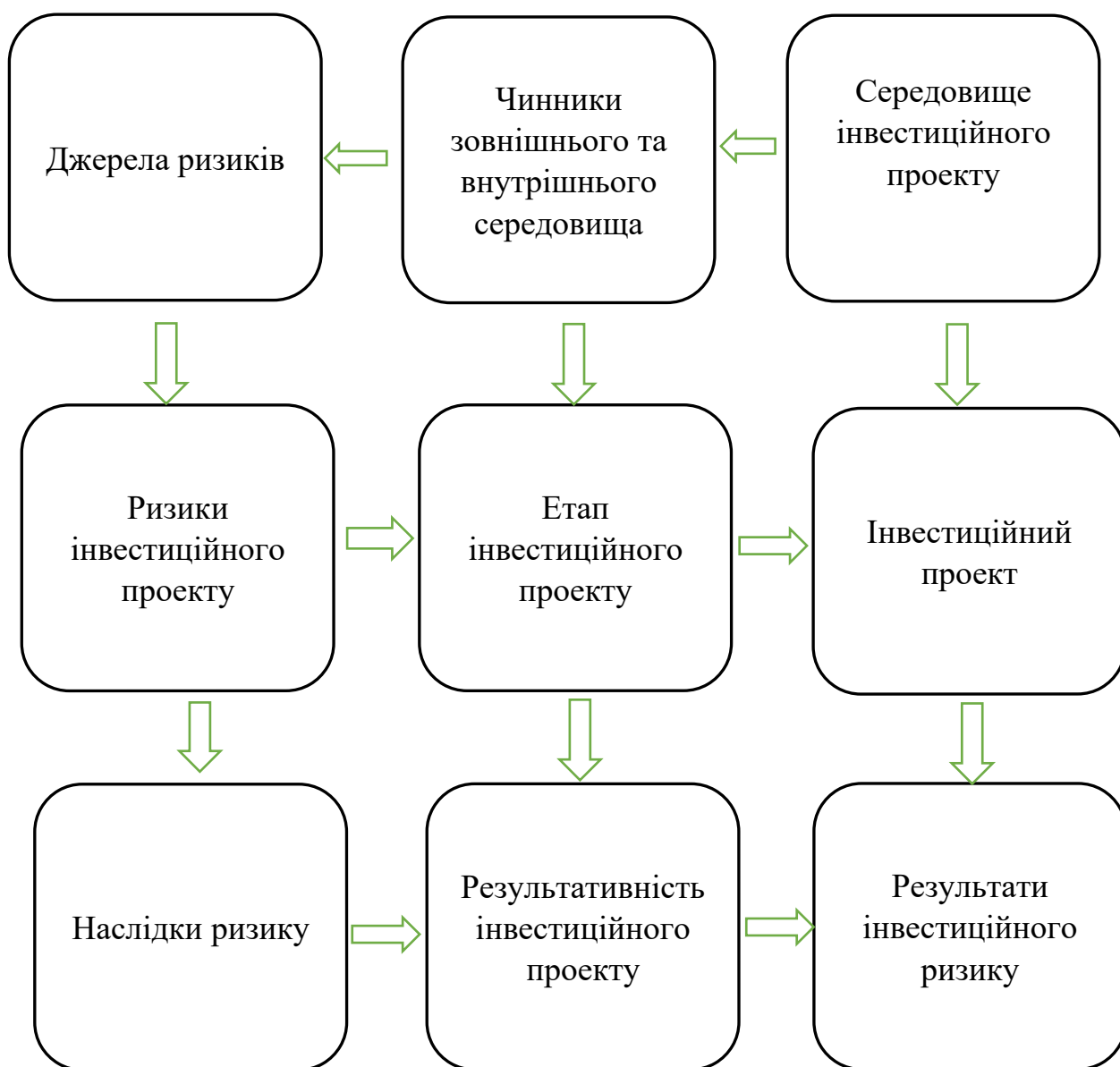

Рис. 1.1. Ризики в інвестиційному проекті

Незважаючи на те, що інвестиційний проект проходить у своїй реалізації кілька етапів, кожен з яких характеризується своїми специфічними ризиками, їх вплив міцно пов'язаний із запланованими результатами, то пропонується визначати ризик впровадження інвестиційного проекту суб'єкта господарювання як сумарну вірогідність впливу усіх негативних чинників на його інвестиційну діяльність на усіх стадіях інвестиційного проектування, що в

результаті можуть призвести до відхилення фактичних показників ефективності проекту від запланованих. Даний підхід дасть змогу чітко визначити чинники зовнішнього й внутрішнього середовища, які впливають на кожний етап інвестиційного проекту, визначати саме ті ризики, що є характерними для даного етапу інвестиційного проекту, і, відповідно до характеристик ефективності інвестиційного проекту, здійснити прогноз впливу визначених ризиків (рис. 1.1).

Враховуючи наскрізну функцію контролю особливо важливим є постійна актуалізація та корегування ймовірностей ризиків і їх наслідків протягом усього часу управління проектом. Іншим важливим моментом є визначення джерел ризику, які породжують невизначеність чи конфліктність результатів, оскільки ризик є керованим параметром, на величину якого можна і необхідно здійснювати управлінський вплив [39]. Серед джерел виникнення ризику можна виділити такі три групи [54]:

1. більшість процесів пов'язані із економікою та ринковими відносинами, які наперед невизначені;
2. наявність економічно оптимальної неповноти інформації;
3. присутня асиметрія інформації, яка пов'язана, насамперед, із суб'єктивністю думок керівників.

Таким чином, проводячи оцінку джерел ризиків інвестиційного проекту підприємства, необхідно виокремлювати вплив зовнішнього середовища, в якому функціонує це підприємство (постачальники, споживачі, конкуренти, макроекономічні процеси, інвестори тощо), і вплив внутрішнього середовища (схильність керівника підприємства до ризиків, мета та цілі інвестиційного проекту, базовий бізнес-план та ін.).

Ризиком є подія, яка як може відбутися, так і може не відбутися. Якщо ця подія таки відбулася, то у результаті цього можуть бути такі випадки:

- позитивний результат (прибуток чи вигода);
- негативний результат (втрата чи збиток);
- нульовий результат.

Ризиком в інвестуванні вважається кількісно оцінена із позиції певного суб'єкта інвестиційної діяльності невизначеність, яка пов'язана із можливістю виникнення у процесі реалізації інвестиційного проекту несприятливих подій і їх наслідків у формі певних фінансових втрат через зниження доходів, зростання витрат або втрати частини прибутку [8].

Причиною появи ризику є невизначеність або конфліктність ситуацій й відсутність повної вичерпної інформації, через що неможливо здійснити точний, упевнений прогноз розвитку економічного явища. Наявність декількох альтернативних варіантів якраз призводить до невпевненості у виборі найбільш результативного із них, що призводить до того, що інвестиційне рішення стає невизначеним, тобто ризиковим. При умові значної точності прогнозів в економіці завжди будуть виникати невраховані чинники, які призведуть до відхилення від прогнозованого розвитку інвестиційної діяльності.

На результат інвестиційного проекту впливають багато чинників зовнішнього середовища: зміни у політичному, соціальному, діловому й комерційному середовищі, наявність нових технологій, стан навколишнього середовища та оподаткування, інфляція, правові та інші складові. Усе це зумовлює наявність в проектах певного ризику. Абсолютно вірно визначити вплив чинників навколишнього середовища дуже складно, або й неможливо.

Невизначеність зовнішнього середовища характеризується таким станом, при якому неможливо достатньо точно оцінити й передбачити його майбутній вплив на результат. Ця невизначеність обумовлена такими двома чинниками: динамізм та складність.

Складність навколишнього середовища характеризується чисельністю його елементів й ступенем їх подібності. Навколишнє середовище у якому більшість елементів подібні є однорідним, в іншому випадку – неоднорідним. Питання динамізму навколишнього середовища пов'язане із прогнозуванням змін у його елементах. Середовище, в якому зміни повільні та відносно прогнозовані є стійким, а те, у якому зміни спрогнозувати важко, є нестійким. Якщо середовище одночасно є складним і не стійким, то очікується збільшення

інвестиційного ризику і це добавить труднощів організації й керівникам проекту. Постійні швидкі зміни економічної ситуації країни і на ринку інвестицій веде до зростання ступеню ризику інвестування. Отже, проводячи інвестиційну діяльність, кожний суб'єкт стикається із економічним ризиком.

Економічний ризик — це об'єктивно-суб'єктивна категорія щодо подолання невизначеності та конфліктності, яка відображає ступінь відхилення від мети й досягнення очікуваного результату із урахуванням контрольованих та неконтрольованих чинників.

Об'єктом ризику є економічна система, для якої умови функціонування та ефективність результатів діяльності є майже не відомими. Суб'єктом ризику є індивід чи колектив, які зацікавлені у результатах управління об'єктом ризику й ті, що мають компетенцію і право приймати рішення по даного об'єкту і ризику.

Розрізняють такі види суб'єктів ризику:

- противник ризику, тобто особа, яка при очікуваному доході віддає перевагу лише гарантованим результатам;
- нейтральний до ризику, особа байдужа до вибору між гарантованим та ризиковим результатом;
- схильний до ризику, особа, яка надає перевагу ризиковому результату поряд із гарантованим.

Джерелом ризику є чинники, процеси і явища, які виникають через наявність конфлікту і невизначеність. Виділяють об'єктивні чинники (зовнішні чинники, які не залежать від підприємства, тобто законодавча база, соціальні та економічні, ринкові, політичні та природні чинники) та суб'єктивні чинники (чинники, які безпосередньо залежать від підприємства (ступінь кваліфікації, рівень організації виробництва, можливість збільшення якості продукції, людський чинник).

Ризик проявляється у випадку, коли об'єкт ризику і суб'єкти ризику мають приймати рішення при наявності деяких альтернативних варіантів. Під зовнішніми факторами розуміються чинники, які інвестор та його менеджери

не можуть змінити, проте повинні враховувати й оцінювати. До цих чинників відносять: нестабільність економіки, поведінка партнерів, зміна кон'юнктури зовнішнього та внутрішнього ринку, діяльність конкурентів, суперечливість законодавства, помилки у визначенні попиту. До внутрішніх чинників належать помилки у плануванні й організації проекту, тобто: система мотивації, система оплати праці, фінансові проблеми фірми, стратегія розвитку, зміни у внутрішньогосподарських відносинах,; поломка обладнання, збої в маркетингу, погана робота менеджерів; зміни у процесі виробництва.

Таким чином, ризик є специфічним терміном для позначення невпевненості і нестабільності. Якщо дохід від інвестицій є стабільним та надійним, то ці інвестиції називаються безпечними. Проте інвестиційні проекти завжди пов'язані із ризиком і тому завжди необхідно проводити оцінювання ефективності проекту і його ризику.

1.2. Класифікації інвестиційних ризиків

У сучасній науковій літературі найчастіше зустрічаються декілька підходів до класифікації ризиків інвестиційного проекту:

- як ототожнення ризиків інвестиційного проекту зі інвестиційними ризиками [4, 39];
- як ототожнення ризиків тільки із проектними ризиками інвестиційного проекту [15], при якому виділяють наступні види ризиків: техніко-технологічні, фінансові, маркетингові, соціальні, політичні, юридичні, екологічні, ризики учасників проекту, обставин непереборної сили, специфічні та інші ризики»;
- класифікація ризиків із врахуванням впливу зовнішнього і внутрішнього середовища [4].

При класифікації ризиків із врахуванням впливу зовнішнього і внутрішнього середовища більшість вчених відзначають, що зовнішні ризики не піддаються управлінню, та додатково розширюють класифікацію зовнішніх

ризиків, розмежовуючи їх за ступенем їх передбачуваності [4]. Згідно із таким підходом розрізняють такі види ризиків інвестиційного проекту: зовні непередбачувані ризики та зовні передбачувані ризики інвестиційного проекту.

До зовні непередбачуваних ризиків інвестиційного проекту відносять (непередбачувані заходи державного регулювання у галузі охорони навколишнього середовища, зміни в проектних та виробничих нормативах, ціноутворенні та оподаткуванні, землекористуванні та ін.; природні катастрофи; злочинні дії; несподівані зовнішні екологічні й соціальні ефекти; банкрутство підрядників, помилки у визначенні цілей проектів.

Зовні передбачувані ризики включають: ринковий ризик, що передбачає ускладнення придбання сировини, зростання її вартості, зміна споживачів, вплив конкуренції та втрата позицій на ринку та ін.; операційні ризики складаються із неможливості підтримання в робочому стані елементів проекту, порушення безпеки, відхилення від цілей проекту, а також негативні екологічні й соціальні чинники; зміна рівня інфляції від розрахункових величин; зміни у системі оподаткування тощо.

Слід відмітити, що запропоновані класифікації ризиків інвестиційного проекту підприємства не є повними, то подальша їх структуризація має здійснюватися із дотриманням ряду важливих принципів. У цьому контексті Затонацька Т. Г. і Примак І. В. пропонують такі принципи класифікації ризиків [21]:

- вона має відповідати конкретним цілям проекту;
- має формуватися із позицій системного підходу;
- володіти ієрархічною структурою ризиків та повинна відображати системні взаємозв'язки явищ, зокрема в одну групу не мають безпосередньо включатися ризики різних рівнів;
- необхідно враховувати те, що одна і та ж ризикова ситуація може містити різні ризики;
- потрібно враховувати такі характерні ознаки даного явища, як джерело ризику, об'єкти і суб'єкти ризиків.

Таким чином, у процесі класифікації ризиків інвестиційного проекту потрібно поєднувати класифікаційні ознаки, які характерні для проектних ризиків, ризиків підприємства, ризиків інвестиційної діяльності. При цьому підході необхідно враховувати те, що ризики будь-якої підприємницької діяльності мають свої особливості [46], серед яких можна виділити такі:

- ризик є формою активного впливу управлінської системи на об'єкт управління;
- ризик проявляється у результативній та цілеспрямованій діяльності;
- ризик як характеристика діяльності в сучасних умовах невизначеності володіє кількісними та якісними показниками від практичної діяльності та піддається оцінюванню зі сторони суб'єкта управління

Задля правильного формування профілю ризику суб'єкта господарювання також необхідно враховувати [6]:

- специфіку наявних ризиків у галузі;
- специфіку ризиків окремого підприємства;
- специфіку ризиків, які стосуються продукту та управління проектом.

У таблиці 1.1 визначено основні класифікаційні ознаки ризиків інвестиційного проекту підприємства.

Встановлення ризиків інвестиційного проекту у відповідності до визначених джерел має враховувати особливості проектного ризику [13]: об'єктивність появи ризику, суб'єктивність оцінювання рівня ризику, різницю у структурі на різних етапах циклу проекту, значний ступінь взаємозв'язку із комерційним ризиком, велика залежність від життєвого циклу інвестиційного проекту, значний рівень варіабельності ризику в схожих проектах, відсутність достатньої інформації для оцінювання рівня ризику проекту.

Таблиця 1.1

Класифікаційні ознаки ризиків інвестиційного проекту

Класифікаційні ознаки	Ризики
За джерелом	Зовнішні та внутрішні
За керованістю	Некеровані, частково керовані та керовані
Щодо об'єктів інвестування	В оборотні кошти; в будівництво нових або придбання об'єктів нерухомості із метою організації виробничої діяльності, реконструкція, модернізації основних засобів; фінансові інвестиції; інтелектуальні інвестиції і інвестиції у науково-технічну продукцію; інвестиції у людський капітал через підвищення кваліфікації персоналу, поліпшення соціальної сфери
За масштабом	Індивідуальні (вплив змін параметрів інвестиційного проекту на результати підприємства, у цьому проект розглядається як єдиний напрямок її діяльності), корпоративний (вплив реалізації інвестиційного проекту на загальний дохід з врахуванням, що даний проект є частиною сукупності її активів) та ринковий (проект для інвестора, що володіє диверсифікованим портфелем цінних паперів, в який входять акції підприємства, яке реалізує цей інвестиційний проект)
За етапами життєвого циклу інвестиційного проекту	Ризики передінвестиційні (помилки в проектуванні і бюджетуванні, неправильність в розрахунках імовірності і очікуваних фінансових надходжень, недосконалість прогнозування і визначення термінів реалізації проекту, віддаленість інфраструктури, негативне ставлення влади до проекту); ризики інвестиційні (недосконале управління реалізацією інвестиційного проекту, недотримання встановлених бюджетів; помилки показників за термінами і якістю виконання робіт проекту; низька платоспроможність замовника проекту, помилки проектно-дослідних робіт; непередбачені проблеми із придбанням і передачею технології; зростання вартості набору і навчання персоналу; складнощі із досягнення консенсусу із фінансовими партнерами); ризики експлуатаційні (імовірність появи непередбачуваних витрат (втрат); брак інформації про проект; невідповідність вимог до кваліфікації персоналу; нестійкість попиту, який може зумовити складнощі з збутом продукції; наявність альтернативного конкурента на ринку; збільшення податків; неплатоспроможність споживачів на ринку)
По операціях торговельно-технологічного процесу	Ризики в закупівлі товарів; ризики організації постачання товарів; ризики в організації продажу; ризики, пов'язані зі зміною цін (порівняно із проектною ціною), ризики зміни рівня прибутку; ризики зниження обсягу реалізації продукції; ризики, пов'язані з організацією і проведенням рекламних заходів.

Встановлення ризиків інвестиційного проекту у відповідності до визначених джерел має враховувати особливості проектного ризику [13]: об'єктивність появи ризику, суб'єктивність оцінювання рівня ризику, різницю у структурі на різних етапах циклу проекту, значний ступінь взаємозв'язку із комерційним ризиком, велика залежність від життєвого циклу інвестиційного проекту, значний рівень варіабельності ризику в схожих проектах, відсутність достатньої інформації для оцінювання рівня ризику проекту.

Немаловажним є врахування особливостей інвестиційної діяльності і виділення видів ризиків по об'єктах інвестування, до яких можна зарахувати:

- інвестиції оборотних коштів підприємства;
- інвестиції у будівництво нових або придбання об'єктів нерухомості із метою організації виробничої діяльності, реконструкції та модернізації основних засобів;
- фінансові інвестиції;
- інвестиції інтелектуальні й інвестиції у науково-технічну продукцію;
- інвестиції у людський капітал через підвищення кваліфікації персоналу, поліпшення соціальної сфери тощо.

У таблиці 1.1 визначено основні класифікаційні ознаки ризиків інвестиційного проекту підприємства.

Виходячи із вищевикладеного, можна констатувати, що інвестиційний ризик є невід'ємним елементом підприємницької діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. При комплексному підході до з'ясування механізму виникнення інвестиційного ризику, необхідно вказати на наявність певної ієрархії невизначеностей, що зумовлюють його. Невизначеність умов інвестиційних проектів може бути пояснена певними причинами.

1.3. Методи визначення ризиків в ефективності інвестиційного проекту

Оцінювання ризику інвестиційного проекту представляє собою сукупність регулярних процедур його аналізу, ідентифікації джерел виникнення, встановлення можливих масштабів наслідків прояву ризикових чинників.

Виділяють два основні підходи щодо оцінки інвестиційних ризиків: якісний аналіз та кількісна оцінка. Завданням якісного аналізу є виявлення та ідентифікація проектних ризиків, встановлення причин і чинників, які впливають на рівень даного ризику. Кількісне оцінювання передбачає обчислення величин, які характеризують окремі інвестиційні ризики та ризик проекту в цілому. Для кількісного оцінювання інструментарієм є методи теорії ймовірностей, математичної статистики й теорії досліджень операцій.

Виходячи із цілей оцінювання інвестиційних ризиків, основні підходи до оцінювання інвестиційного проекту доцільно поділити на такі групи методів:

1. Методи оцінювання інвестиційних ризиків із метою аналізу інвестиційного проекту на етапі його відбору;
2. Методи оцінювання інвестиційних ризиків із метою їх подальшого моніторингу у процесі реалізації інвестиційного проекту.

Особливістю оцінювання ризиків на етапі реалізації проекту є потреба визначення рівнів окремих інвестиційних ризиків із метою встановлення їх прийнятності та подальшого впливу на них.

Перша група методів оцінювання тісно пов'язана із критеріями показників ефективності інвестиційного проекту, на підставі яких пропонується рішення щодо його вибору. Показники, які узагальнено описують ефективність інвестиційного проекту за усіма можливими умовами реалізації (тобто ризиками), називаються показниками очікуваної ефективності. В залежності від сценаріїв реалізації проекту виділяють рівні його стійкості:

- абсолютна, якщо проект ефективний за усіма сценаріями розвитку несприятливих подій;
- достатня, коли проект стає неефективним лише за сценаріїв, які мають малий ступінь імовірності;
- недостатня, якщо проект є неефективним за сценаріями, які мають високий ступінь імовірності щодо їх реалізації.

Метод укрупненої стійкості інвестиційного проекту передбачає використання із метою визначення ефективності впровадження інвестиційного проекту певних прогнозів (помірно-песимістичних) його техніко-економічних параметрів й параметрів економічного оточення. Ним передбачається: збільшення строків впровадження проекту, зменшення проектних обсягів виробництва та реалізації продукції, забезпечення резервів коштів для фінансування додаткових інвестиційних й операційних витрат. Із внесення цих коригувань, проект буде стійким при умові збереження високих значень показників його ефективності. При іншому підході оцінювання стійкості є визначення шляхом порівняння внутрішньої норми прибутковості – ВНД (IRR) з прийнятою нормою дисконту для цього проекту, яка включає премію за ризик. При цьому різниця має перевищувати 10–15 %, а індекс прибутковості для стійкого проекту має бути вищим за 1,2. Іншою ознакою стійкості інвестиційного проекту є невеликий термін його окупності.

Основним способом врахування ризиків в практиці інвестиційного аналізу є методи визначення ставки дисконтування із урахуванням ризику інвестицій.

Врахування мінливості прибутковості інвестиційного проекту здійснюється також на основі моделі оцінювання капітальних активів (модель CAPM). Особливістю цієї моделі є те, що ризик інвестиційного проекту в ній ототожнюється із ризиком підприємства, яке його впроваджує. Ефективність проекту оцінюється із погляду власників чи акціонерів підприємства, інвестиційний портфель яких вважається диверсифікованим для специфічного ризику окремого проекту. Застосовується кілька підходів щодо побудови цієї

моделі, а саме: класичний; на основі методу аналогій; метод бухгалтерської β ; метод розрахунку β -коефіцієнта з допомогою експертних оцінок; модель із урахуванням несистематичного ризику (так звана модель Н. Дженсона); модель розрахунку β -коефіцієнта із урахуванням структури фінансування.

У класичному варіанті норма дисконту враховує систематичний ризик інвестиційного проекту і розраховується за формулою:

$$E = E_0 + \beta(R - E_0),$$

де E_0 – прибутковість безризикових інвестицій;

R – середня ринкова прибутковість (всієї сукупності акцій на ринку);

β – коефіцієнт, який характеризує відносну ризиковість проекту порівняно із інвестуванням в ринковий пакет акцій.

Проте цей підхід має власні недоліки: необґрунтованість ототожнення ризику підприємства та ризиків інвестиційного проекту, обмеженість врахування лише систематичних ризиків, можливість наближеного розрахунку ринкової прибутковості, складність обчислення β -коефіцієнта для акцій підприємства, яке не котирується на ринку цінних паперів.

Задля усунення останнього недоліку при умові недостатності чи відсутності інформації для розрахунку β -коефіцієнта використовується інший метод - аналогічної компанії, згідно із яким β -коефіцієнт визначається:

$$\beta = \frac{\sum_m (d_m - d_{cp})(R_m - R_{cp})}{\sum_m (R_m - R_{cp})},$$

Незважаючи на схожість продукції підприємства, яке впроваджує інвестиційний проект, й підприємства-аналога, ціна акцій кожного із них визначається і специфічними характеристиками – структурою капіталу і дивідендною політикою, ступенем диверсифікованості виробництва та відносинами із державою тощо.

Намагання усунути недолік, пов'язаний із неможливістю отримання інформації по підприємствах, акції яких не котируються на ринку цінних паперів, реалізується із допомогою методу, обчислення якого базується на визначенні середньоквадратичних відхилень місячних індексів відповідних цін виробленої продукції (σ_p), цін спожитих ресурсів (σ_r) й індексу цін в країні (індексів інфляції) від середніх за попередній період значень даних індексів (σ_{π}):

$$\beta = \frac{\sigma_p + \sigma_r}{\sigma_{\pi}}$$

Проте, недоліком даного підходу є неврахування кореляції показників та невідповідність ідеології бета-коефіцієнта за формою, а ризику здійснюється окремо за витратами та результатами.

Більш кращим підходом, спрямованим на подолання вказаного недоліку класичного методу, є метод бухгалтерської бети, що базується на побудові лінії регресії, яка показує коливання коефіцієнта, та обчислюється як відношення валового прибутку до активів компанії відносно значення фондового індексу. Кут нахилу лінії регресії називається бухгалтерською бетою. Проте слід зазначити, що у результаті низької кореляції між бухгалтерською бетою і її прототипом ринковою бетою постерігається слабка апроксимація ринкової бети. Задля подолання недоліку класичного методу (відображення ним лише систематичного ризику) використовується метод Н. Дженсона:

$$E = E_o + \beta(R - E_o) + \alpha + \varepsilon,$$

де α – частина ризикової премії, яка залежить від рейтингу та репутації і виражає неваріаційний ризик та кваліфікацію персоналу проекту;

ε – частина не обумовленої загальноринковими тенденціями ризикової премії, що виражає варіаційний несистематичний ризик.

Методом, який дає змогу врахувати при розрахунку β -коефіцієнта максимальну кількість чинників ризику, є експертний метод, у якому ранжування кожного чинника здійснюється шляхом оцінювання його впливу на загальний β -коефіцієнт інвестиційного проекту. З огляду на отримані оцінки, визначається середньозважений коефіцієнт ризику.

Методи аналізу чутливості дозволяють здійснити аналіз вразливості результатів інвестиційного проекту ще до потенційного погіршення його параметрів.

Одним з методів оцінювання чутливості є метод, відповідно до якого відбувається послідовна зміна кожної змінної (чинника), які входять в розрахунок критеріального чи результуючого показника – лише одна із змінних замінюється на прогнозовану кількість відсотків і тоді перераховується нова величина критерію ефективності. Після цього оцінюється процентна зміна критерію відносно базисного випадку та розраховується показник чутливості, яке є відношенням відсоткової зміни критерію до зміни змінної на 1 %. Дане відношення інколи називають еластичністю зміни показника. При експертному ранжуванні змінних за ступенем важливості та експертної оцінки вірогідності прогнозу значень, створюється «матриця чутливості». Даний метод дає змогу виявити найістотніші і небезпечні інвестиційні ризики, що здатні призвести до негативних наслідків.

Метод граничних значень (Threshold Value Analysis) використовується для оцінювання інвестиційних ризиків із погляду їх граничних показників. В міжнародній та вітчизняній практиці широко використовується *аналіз точки*

беззбитковості (Break Even Analysis), який дозволяє отримати попередню оцінку ризиків проекту (визначається зміна прибутку проекту у залежності від зміни обсягів реалізації). Проте він цілком придатний метод аналізу чутливості до ризиків в поточній діяльності підприємства, однак має свої обмеження у застосуванні для інвестиційного проекту. Ця форма розрахунків більш коректна для оцінювання вразливості результатів проекту у розрізі кожного періоду. При розрахунку за увесь термін реалізації проекту виникає потреба у застосуванні фіксованих цін протягом всього терміну реалізації проекту та змінних витрат, що впливає на цінність розрахунків. Також граничні значення обчислюються за найважливішими параметрами проекту. Метод граничних значень є зворотним до методу оцінювання чутливості інвестиційного проекту. Обидва методи не враховують, у яких межах може змінюватися обсяг виробництва, ціна й інші параметри проекту підприємства.

Неврахування взаємозв'язку між окремими інвестиційними ризиками можна компенсувати використанням *методу сценарного аналізу (Scenario analysis)*. Його важливою особливістю є врахування взаємозв'язків відхилень основних змінних. Разом із тим, зміна параметрів проекту (побудова сценаріїв) може здійснюватися в залежності від впливу екзогенних для проекту ризикових чинників (зміна кон'юнктури ринку і рівня інфляції, ділової активності), чи шляхом розроблення декількох загальних сценаріїв параметрів проекту. Проте у цьому випадку втрачається можливість врахування загальної зміни декількох параметрів проекту унаслідок відсутності врахування у їх залежності будь якого загального чинника інвестиційного ризику.

Метод побудови «дерева рішень» (Decision Tree Method) дає змогу враховувати інвестиційний ризик й можливу альтернативу дій в процесі реалізації інвестиційного проекту як реакцію на ті чи інші значні ризикові події, які можуть змінити його перебіг. Це і є перевагою даного підходу порівняно із іншими методами. Спільним цього підходу із попереднім є розгляд реалізації інвестиційного проекту за кількома можливими сценаріями. Проте в методі побудови «дерева рішень» цей підхід можна вважати «активним». Основною

перевагою «дерева рішень» є наочність результатів та процесу оцінювання, а недоліком вважається його технічна складність при великих розмірах «дерева».

Висновки до розділу 1

Однією із головних проблем, яка вимагає негайного вирішення у процесі здійснення інвестиційної діяльності є виникнення інвестиційних ризиків. Ризики впливають на досягнення запланованих цілей інвестування й на рівень отриманих збитків суб'єктами інвестиційної діяльності. Тому ефективне управління інвестиційними ризиками дасть можливість ідентифікувати слабкі місця в діяльності підприємства ще на початку реалізації інвестиційного проекту. Із метою уникнення небажаних результатів, інвесторам потрібно навчитися вчасно виявити інвестиційний ризик, аналізувати та правильно оцінювати можливі наслідки від настання ризикової події, а також вміти оперативно розробляти та впроваджувати відповідні заходи, які дозволять мінімізувати негативний вплив від настання інвестиційного ризику.

На основі проведеного дослідження можна констатувати про наявність значної кількості підходів та методів аналізу впливу можливих ризикових ситуацій на успіх реалізації проекту. Вивчення й використання таких інструментів аналізу дозволяє значно знизити рівень ризиків на досягнення кінцевої мети проекту. Слід вказати, що жоден із відомих методів оцінювання інвестиційних ризиків не дає точних результатів, і лише накопичений досвід й інтуїція інвестиційного менеджера при виборі певного методу аналізу дозволяє ефективно використовувати запропоновані методи. І лише інвестор має вирішувати сам, який метод необхідно використовувати для того, щоб мінімізувати ризик від проекту.

РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА СУЧАСНОГО РІВНЯ ГОТОВНОСТІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «АГРО-БДЖІЛКА» ДО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Організаційно-економічна характеристика фермерського господарства «Агро-бджілка»

Дане дослідження базується на звітності фермерського господарства «Агро-бджілка», яке функціонує на ринку з 26 березня 2019 р. Юридична адреса: Україна, 45311, Волинська область, Володимирський район, село Михалє, вулиця Над Бугом, будинок 141. Село у Поромівській громаді Володимирського району Волинської області розташоване за 8 км від міста Нововолинськ та за 26 км від районного центру – міста Володимир. Господарство має вигідне гео економічне положення поблизу автомобільних доріг, що робить його зручним для логістики. Розташування й оптимальні ґрунтово-кліматичні умови сприяють вирощуванню основних сільськогосподарських культур та виробництву високоякісної рослинної продукції.

Природний клімат помірно-континентальний із невеликими й нестійкими опадами. У ґрунтовому покриві переважно чорнозем, профіль помірно багатий гумусом із вмістом гумусу у верхньому шарі від 4,0 до 4,8 %.

Ефективність здійснення управлінських рішень залежить від умов, у яких функціонує бізнес. Економічний аналіз необхідно починати із вивчення природно-економічних умов господарства, його розмірів та спрямованості виробництва, ступеня інтенсифікації виробництва і його ефективності.

Земля є важливою складовою природних ресурсів та основним засобом сільськогосподарського виробництва, основою територіального створення підприємницької діяльності для усіх галузях економіки. В сільському господарстві земля є одночасно і предметом, і знаряддям.

Ефективне землекористування потрібне для сталого розвитку аграрного сектору економіки. У таблиці 2.1. відображено показники використання земельних угідь фермерського господарства «Агро-бджілка».

Таблиця 2.1

Показники рівня використання земельної площі фермерського господарства «Агро-бджілка»

Показник	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	Темп росту 2022р. до 2018р., %
Загальна площа земельних угідь, га	1916	1907	1888	1895	1898	99,06
Сільськогосподарські угіддя підприємства, га	1904	1899	1880	1887	1890	99,26
з них рілля	1879	1876	1847	1849	1852	98,56
багаторічні насадження	16	17	26	32	31	193,75
Рівень використання земель для сільськогосподарського виробництва, %	99,4	99,7	99,7	99,7	99,6	0,20
Рівень розораності сільськогосподарських угідь, %	98,8	98,9	98,3	98,1	98,1	-0,70
Навантаження сільськогосподарських угідь на 1 працівника, га/особу	37,4	40,5	43,8	46,1	48,5	129,82

Загальна площа земельних угідь підприємства на 31.12. 2022 року становить 1898 га, з яких 99,56% використовується для сільськогосподарського виробництва. За досліджуваний період сільськогосподарські площі зменшилися на 18,0 га або майже на 1 %. Аналогічна тенденція спостерігається в розмірі сільськогосподарських угідь й ріллі. Ступінь розораності сільськогосподарських угідь становить 98,0 %, що свідчить про невисокий рівень використання ресурсозберігаючих технологій землекористування, оскільки під пар використано менше 5 %. Зменшення кількості працюючих

обумовило приріст навантаження сільськогосподарської площі на 1 працюючого на 29,9 % , що складає 11,2 га. Зменшення чисельності працівників відбулося за рахунок підвищення ступеня механізації (через закупівлю техніки) виробничих процесів у фермерському господарстві «Агро-бджілка».

Основною частиною продуктивних сил та найважливішим джерелом економічного розвитку є працівники господарства, їх навики, рівень освіти та кваліфікації, мотивація до праці. Як відомо, існує пряма залежність між рівнем конкурентоспроможності економіки й рівнем життя населення й зростанням ефективності діяльності, характеристикою трудового потенціалу працівників та організацією їхньої праці. Рівень й ефективність використання робочої сили у фермерському господарстві «Агро-бджілка» відображено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Показники рівня й ефективності використання робочої сили у
фермерському господарстві «Агро-бджілка»**

Показник	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	Темп росту 2022р. до 2018р., %
Чисельність працівників, осіб	51	48	43	40	39	76,47
з них виробничий персонал	46	43	38	37	35	76,09
Ними відпрацьовано, тис. люд-год.	80,6	78,0	76,8	68,3	76,6	95,04
Вартість валової продукції, всього, тис. грн.	3238	4082	5808	5474	8727	269,49
Річний фонд робочого часу 1 працівника, тис. люд./год.	1,58	1,64	1,76	1,69	1,96	124,28

Продовження таблиці 2.2

Середній рівень оплати 1 працівника за місяць, грн.	2359	2673	3271	4034	4324	183,28
Отримано валової продукції на: 1 працюючого, тис. грн.	63,49	86,84	135,07	133,52	223,74	352,41
1 робочу годину люд./год, грн.	40,17	52,32	76,62	80,15	113,92	283,56

Середньорічна кількість працівників у фермерському господарстві «Агро-бджілка» в 2022 році склала 39, що на 12 осіб менше, ніж у 2018 році. Зменшення відбулося і виробничого персоналу, чисельність яких скоротилася на 9 осіб. Ця тенденція показує оптимізацію як виробничого, так й управлінського персоналу.

Позитивним чинником є зростання середньомісячної оплати праці в 1,833 рази. Проте це зростання зумовлено не стільки турботою про працівників із боку керівництва, а підвищенням мінімальної заробітної плати. Приріст продуктивності праці становив більше 200 %, що свідчить про можливість господарства збільшити оплату праці працівникам, оскільки приріст продуктивності праці значно перевищує зростання рівня оплати праці.

Основні виробничі засоби є головним елементом кожного виробництва й приймають особливу роль у виробничому процесі. Майно господарства містить різноманітні матеріальні, нематеріальні й фінансові активи. До основних засобів відносяться активи підприємства, вартістю більше 6000 грн. і які поступово зменшується внаслідок фізичного чи морального старіння, очікуваний термін їх корисного використання із дати введення в експлуатацію перевищує один рік або виробничий цикл.

У таблиці 2.3 відображено рівень забезпеченості досліджуваного господарства основними засоби й стан їхнього використання.

Таблиця 2.3

**Рівень забезпеченості й стан використання основних засобів
господарства**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темп росту 2022 р. до 2018 р., %
Середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн.	20922,0	21382,1	21152,0	20420,1	19921,0	95,2
Фондозабезпеченість 100 га с/г угідь, тис. грн/га	1099,4	11,2	11,3	10,9	10,5	1,0
Фондоозброєність 1 робітника, тис. грн./особу	410,2	454,8	491,9	498,1	510,8	124,5
Фондовіддача на 100 грн основних засобів, грн/грн.	15,48	19,07	27,46	26,82	43,80	283,0
Фондоємність 100 грн. валової продукції, грн./грн.	646,14	523,95	364,19	373,05	228,29	35,3
Норма прибутку, %	3,427	6,128	5,787	6,367	8,378	4,951

За період 2018-2022 рр. основні засоби підприємства практично не змінили свою вартість. У 2019 році була проведена індексація залишкової вартості основних засобів і придбання нового комбайна й сівалки. Загалом за вказаний період дослідження вартість основних засобів знизилась на 4,8 %. Попри це, за рахунок зменшення кількості працівників приріст забезпеченості їх основними засобами становив 24,5 %. Збільшення приросту вартості валової продукції над зростанням вартості основних засобів вплинули на приріст

фондовіддачі на 2,8 %. Додаткове залучення основних засобів окупилося приростом виробництва, і це свідчить про доцільність інвестування в основні засоби господарства.

З метою отримання загальної характеристики господарства згрупуємо основні показники діяльності (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Динаміка результативних показників ефективності функціонування
фермерського господарства «Агро-бджілка»**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темп росту 2022р. до 2018р., %
Використано на 100 га с/г угідь, тис. грн.: виробничих витрат	370,15	679,83	412,40	445,18	481,65	130,1
вартості основних засобів	1099,42	1126,56	1125,71	1082,72	1054,58	95,9
Отримано на 100 с/г угідь, тис. грн.: валової продукції, тис. грн.	170,15	215,03	309,10	290,25	461,94	271,5
валового доходу, тис. грн.	407,83	748,85	477,54	514,11	569,99	139,8
прибутку, тис. грн.	37,68	69,03	65,14	68,94	88,35	234,5
Виробіток на одного працівника, тис. грн./особу	63,49	86,84	135,07	133,52	223,74	352,4
Фондовіддача на 100 грн основних засобів, грн/грн.	15,48	19,08	27,46	26,82	43,80	283,0
Норма прибутку, %	3,43	6,14	5,79	6,38	8,38	4,95
Рівень рентабельності діяльності, %	10,18	10,16	15,80	15,49	18,34	8,16

Слід відмітити, що рівень ресурсного забезпечення фермерського господарства «Агро-бджілка» зменшився, а також рівень чисельності працівників і вартості основних засобів відповідно на 23,5 та 4,8 %. При цьому рівень матеріальних витрат в розрахунку на одиницю площі збільшився на 30,1 %, що відбулось за рахунок зростання цін на насіння, добрива й ПММ. Незважаючи на вказані чинники ефективність роботи цього господарства за період 2018-2022 рр. зросла. Продуктивність праці зросла в 3,5 рази за рахунок зростання валового виробництва продукції. Перевищення приросту величини прибутку над зростанням суми витрат зумовило приріст рентабельності на 8,16 %. Прибуткова діяльність господарства свідчить про значні фінансові можливості для здійснення інвестиційної діяльності.

У фермерському господарстві «Агро-бджілка» створено таку організаційну структуру, у якій лінійна підпорядкованість всіх бізнес-процесів пов'язана із функціональним лідерством. Система менеджменту фермерського господарства «Агро-бджілка» ґрунтується на принципах одноосібної влади. Всі працівники господарства підпорядковуються директору із виконавчими повноваженнями та призначеному засновниками фермерського господарства. Директор є керівником і організатором всієї виробничої, соціально-економічної й фінансової діяльності.

2.2. Аналіз зовнішнього середовища господарства

Першочерговим кроком прийняття рішення щодо інвестування є аналіз зовнішнього середовища, оскільки це є основою для визначення місії і цілей господарства й для розробки стратегії поведінки. Потреба у такому аналізі пояснюється виключно тим, що суб'єкти господарювання не завжди можуть визначитися із стратегією. Їх діяльність обмежена чинними законами, громадським порядком і суспільними нормами. Аналіз зовнішнього середовища фермерського господарства «Агро-бджілка» проводиться за напрямками: аналіз

навколишнього середовища, аналіз найближчого оточення господарства та оцінка внутрішнього середовища господарства.

Будь-який суб'єкт господарювання є відкритою системою, її розвиток залежить від зовнішнього середовища, сформованого економічними, соціально-демографічними, політичними, технічними і регуляторними чинниками. Проводячи аналіз зовнішнього середовища, насамперед необхідно відзначити, що Україна в загальному характеризується кризовою ситуацією та в сільському господарстві зокрема [9].

В часи, коли вітчизняна економіка переходила на засади вільного ринку, держава не змогла впровадити відповідну фінансово-кредитну політику. Промисловість виявилась випадково втягнутою в ринок, унаслідок чого фінансовий стан сільськогосподарського сектору із кожним роком все погіршувався.

З метою фінансової стабілізації аграрного сектора наша держава вдається до різноманітних заходів: від податкових стимулів, різноманітних й часто непрямих позик до реструктуризації боргів. Однак вжиті заходи не давали бажаного ефекту. За цих умов продовжували збільшуватися невиклади зароблених коштів та зростала заборгованість із заробітної плати. При цьому основною причиною збільшення їх обсягів і затримок оплати були невирішені проблеми у сільськогосподарському виробництві [32].

Вважаємо, що одним із основних чинників погіршення фінансового становища виробників аграрної продукції є поганий інвестиційний клімат.

Важливою проблемою, що виникла при реформуванні аграрних відносин, була незавершеність її, недостатня якість правового забезпечення, роздробленість окремих норм і їх неузгодженість. Законодавча спрямованість щодо потреб сільського господарства ще не отримала системного характеру. Тому вважаємо, що соціально-демографічний чинник також має великий вплив на становище цієї галузі. На сьогодні у сільському господарстві й інших галузях існує значний розрив в заробітній платі. У результаті цього спостерігається масове безробіття на селі, скорочення соціальної сфери й

закриття житлових, культурних та дошкільних закладів. У сільській місцевості країни спостерігається загальна депопуляція.

Щоб визначити взаємозв'язок між сильними і слабкими сторонами, а також можливостями і ризиками, їх необхідно класифікувати у матрицю (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Розширена SWOT-матриця фермерського господарства
«Агро-бджілка»**

Внутрішнє середовище	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
	Вигідне розташування підприємства Наявність необхідних ресурсів (земля, техніка, фінансові ресурси) Висока продуктивність праці Стабільне фінансове становище Великий досвід на ринку	Зношеність основних засобів Комунікації, устаткування і приміщення фізично зношені Відсутність відділу маркетингу та низький рівень здійснення маркетингової діяльності Відсутність досліджень в області передових технологій
Зовнішнє середовище	SO – стратегія	WO – стратегія
Можливості (O)		
Розширення ринків збуту продукції Розширення напрямків діяльності Покращення техніки та технологій Нарощування основного та оборотного капіталу Розширення асортименту продукції та поліпшення якості продукції Можливість росту обсягів виробництва і прибутку Проведення модернізації технологічного обладнання	Розширення ринків збуту продукції; Оптимізація виробничої структури Продаж або здача в оренду невикористовуваних територій та площ; Розширення сівозмін.	Залучення інвестицій для переоснащення виробництва новим обладнанням; Розробка нових маркетингових заходів щодо встановлення гнучкої цінової політики, створення системи збуту і розподілу
Загрози (T)	ST – стратегія	WT – стратегія
Наявність конкурентів на ринку, розширення ринку конкурентами Технологічне відставання Нестабільна політична та економічна ситуація в країні Непередбачуваність подальшого розвитку тваринницької галузі Високі податкові ставки Несприятливі погодні умови	Проведення гнучкої цінової політики, диференційованої залежно від замовника; пропозиція вигідних клієнтові умов оплати; Організація служби маркетингу на сучасному рівні, розробка нових рекламних кампаній, ретельне дослідження ринку	Вивчення та, можливо, використання кооперації в просуванні продукції; Оптимізація обсягів випуску продукції; скорочення кількості незавершеної або бракованої продукції

Відповідно, стратегія повинна бути спрямована на використання можливостей, винятково тих, які пов'язані із вигодами господарства, й на захист його від загроз. Крім оцінювання впливу навколишнього середовища на діяльність фермерського господарства стратегічне управління має відповідати економічній суті і його завданням. Відповідно розробка стратегічної програми потребує визначення стратегічних цілей сільськогосподарського підприємства (табл. 2.6).

Визначена мета, що формує загальні орієнтири господарства, встановлює напрямок її існування, визначений кінцевий стан, до якого завжди воно прагне, визначається у формі цілей. Цілі господарства є відправною точкою для бізнес-планування та основою для побудови внутрігосподарських відносин. Вони базуються на системі мотивації, і є відправною точкою для процесу контролю й звітності.

На даний час фермерське господарство «Агро-бджілка» не має чітко визначеної системи стратегічних цілей. Враховуючи загальну мету господарства, напрямок його діяльності й умови зовнішнього середовища доцільно запропонувати йому довгострокові цілі.

Доцільність застосування такої цільової системи впливає із наступних причин:

1. Фермерське господарство «Агро-бджілка» уже давно займається виробництвом рослинної продукції. Основними культурами є соняшник і пшениця. Безперечно, пристосування структури виробництва до ринкового попиту та ринкових цін допомогло господарству пережити загальну кризу, проте, на нашу думку, існують резерви для нарощування сільськогосподарського виробництва у довгостроковій перспективі.

2. Розвиток виробництва конкурентоспроможної продукції фермерського господарства «Агро-бджілка» із метою уникнення кризової ситуації є виправданим рішенням. Однак тривале домінування зернових культур в структурі посівних площ може вплинути на родючість ґрунту й зменшити майбутній прибуток від виробництва цієї культури. В таких умовах фермерське

господарство «Агро-бджілка» повинно приділяти більше уваги оптимізації посівних площ й сівозмінам.

Таблиця 2.6

«Дерево цілей» фермерського господарства «Агро-бджілка»

Цілі першого порядку	Цілі другого порядку
1. Формування нових механізмів виробництва господарствами	1. Трансформація виробництва. 2. Розвиток прибуткових видів діяльності. 3. Санування галузі тваринництва. 4. Збільшення обсягів виробництва аграрної продукції. 5. Налагодження ефективних шляхів реалізації продукції. 6. Інші підходи до заохочення на працю.
2. Удосконалення організаційного механізму господарювання	1. Забезпечення чіткого організаційного механізму. 2. Внутрішньогосподарське реформування із метою господарювання створення ініціативної команди. 3. Ефективний підхід до маркетингу.
3. Ефективне використання землі	1. Перегляд і оптимізація посівних площ і сівозмін. 2. Поліпшення якісних характеристик земель. 3. Можливе додаткове залучення орендованих земель інших користувачів.
4. Створення нової матеріально-технічної бази господарства	1. Максимальне забезпечення новою високопродуктивною сільськогосподарською технікою. 2. Технологічне переоснащення аграрного виробництва.
5. Інноваційні підходи управління й інформаційне забезпечення	1. Розробка механізму освоєння й впровадження нових технологій. 2. Поєднання науки та виробництва. 3. Використання комп'ютерних програм.
6. Забезпечення господарств кваліфікованими працівниками	1. Збереження та ефективне використання трудових ресурсів. 2. Розробка програми підготовки і перепідготовки кадрів.
7. Розвиток соціальної інфраструктури господарства	1. Створення сприятливих соціально-економічних умов для життя та діяльності населення. 2. Максимальний розвиток соціальної інфраструктури.
8. Захист навколишнього середовища	1. Розробка програми заходів із охорони навколишнього середовища використання природних ресурсів. 2. Виробництво екологічної продукції.

3. Фермерське господарство «Агро-бджілка» усвідомлює проблему відсутності ефективних каналів збуту. На даний час переважна більшість сільськогосподарських виробничих зв'язків є нестабільними. Вирішення цієї проблеми можливе лише шляхом організації ефективної маркетингової роботи, в тому числі шляхом збору інформації щодо покупців та постачальників, а також через вивчення ринкових цін на аграрну продукцію.

4. Важливим чинником, який впливає на розвиток фермерського господарства «Агро-бджілка», є кадровий потенціал. Сучасні економічні умови вимагають не тільки високого рівня освіти, але й наявності таких важливих якостей, як підприємливість й ініціативність. Тому перед керівником господарства постає завдання формування успішного колективу, сприяння хорошему ставленню працівників до своєї роботи, їх виховання. Не менш Важливим є запровадження дієвої системи матеріального стимулювання працівників.

5. Не менш важливою передумовою для забезпечення стабільної ринкової позиції і максимально можливої прибутковості підприємств є удосконалення методів і технологій, які використовуються господарством. Нині фермерське господарства «Агро-бджілка» переважно використовує типові енергоємні технології, що призводить до високих витрат виробництва. Окрім цього, більшість сільськогосподарських знарядь не є новими, тому фермерському господарству «Агро-бджілка» необхідно активніше проводити інвестиційну діяльність й оновлювати власний технічний стан.

2.3. Характеристика інвестиційної стратегії фермерського господарства «Агро-бджілка»

Ефективність інвестицій фермерського господарства «Агро-бджілка» в основному формується на етапі відбору варіантів і рішень інвестування. Вплив управління на ефективність інвестицій після упровадження обмежень. Таким чином, якщо інвестиційний проект, розроблений за методами проектного аналізу, має прийнятний термін окупності й допустимі ризики, то у процесі його реалізації залишається тільки реалізувати заплановані заходи.

Як зазначалося, стратегічне управління ефективністю інвестицій відбувається у процесі оцінювання та вибору найбільш прийнятних інвестиційних рішень із урахуванням відповідних умов. Так як процес стратегічного й поточного планування є безперервним, взаємопов'язаним та узгодженим, фермерське господарство «Агро-бджілка» має обґрунтувати і вибрати інвестиційні проекти, варіанти й рішення для їх реалізації в такій ієрархічній послідовності: спочатку визначивши найефективніші стратегічні цілі, пізніше орієнтації і важелі інвестиційної політики, і після цього - конкретні інвестиційні плани, проекти і рішення.

В ієрархічній системі основних складових стратегічного вибору фермерського господарства «Агро-бджілка» інвестиційна стратегія займає наступне місце: місія підприємства – загальні стратегічні завдання його розвитку – функціональні стратегії: інвестиційна, інноваційна, операційна, фінансова, та інші, інвестиційна політика. Інвестиційна політика як функціональна складова частина інвестиційної стратегії, дозволяє фермерському господарству «Агро-бджілка» поєднувати цілі й напрями інвестування із основними механізмами їх реалізації, а також програми і поточні плани. А тому вибір цих складових стратегії фермерського господарства «Агро-бджілка» має ґрунтуватися на критеріях ефективності інвестування.

Формування ефективної інвестиційної стратегії й інвестиційної політики фермерського господарства «Агро-бджілка» як суб'єкта господарювання має базуватися перш за все на принципах стратегічного управління, аналізу проекту й відбору на основі цих критеріїв прийняття ефективних інвестиційних рішень [11]. Це робиться насамперед для того, щоб розглядати фермерське господарство «Агро-бджілка» як відкриту соціально-економічну систему, яка здатна до самоорганізації і розвитку на основі ефективних інвестицій. Погодження інвестиційної політики із операційною стратегією і потребами споживачів, активний пошук ефективних рішень в усіх сферах й складових інвестиційної діяльності, поєднання перспективного, поточного і оперативного управління інвестиціями, врахування чинників середовища і їх подальшої еволюції, зменшити інвестиційні ризики, постійне удосконалення навичок та знань із точки зору стратегічного управління й аналізу проектів – усе це є основою стратегії управління інвестиціями.

В процесі розробки інвестиційної стратегії та політики фермерському господарству «Агро-бджілка» необхідно обрати найбільш ефективні стратегічні цілі інвестування на найближчу перспективу, що вимагає визначення обсягу інвестиційних потреб та доходів, а також оцінювання рентабельності інвестиційних проектів та власні інвестиційні можливості, вибираючи при цьому дешевші джерела фінансування для інвестицій [7].

При розробці інвестиційної стратегії фермерського господарства «Агро-бджілка» слід визначити плюси і мінуси своєї діяльності. Їх встановлення забезпечується з допомогою SWOT-аналізу, результати якого відображають стратегічні інвестиційні цілі компанії. Прийняті у результаті SWOT-аналізу інвестиційні рішення є важливим етапом в процесі управління ефективністю інвестицій, так як вони дозволяють одержати додаткові переваги безкоштовно.

Задля кожної стратегічної інвестиційної мети ефективність повинна визначатися співвідношенням чистого ефекту й інвестиційних витрат. Ефективність інвестицій обчислюється шляхом порівняння загальних вигод та загальних витрат всіх інвестиційних цілей, обраних для їх реалізації [9].

Найвищий рівень обґрунтованості вибору цілей інвестування досягається на основі аналізу проекту, під час якого встановлюється термін окупності інвестицій. При відсутності розроблених інвестиційних проектів необхідно провести попередній аналіз проекту на основі зведеної інформації щодо цін і витрат на придбання техніки, будівництва, формування основного стада, закладання багаторічних насаджень, робочих машин та ін. Методологія передпроектного аналізу схожа до методології інвестиційного планування, а різниця полягає у використанні агрегованих й менш деталізованих результатів в розрахунках грошових потоків, фінансових коефіцієнтів і термінів окупності для кожної інвестиційної цілі.

В процесі встановлення інвестиційних потреб фермерського господарства «Агро-бджілка» із стратегічної точки зору необхідно враховувати витрати:

- на придбання основних засобів без врахування ПДВ, за винятком товарів, для яких воно включено у ціну придбання;
- на оплату відсотків по кредиту;
- на перевезення вантажів транспортом сторонніх організацій;
- щодо сплата мит та податків;
- спрямовані на підвищення заробітної плати, комісійні постачальникам й іноземним бізнес-організаціям;
- на оплата послуг товарних бірж, в тому числі брокерських та послуг сторонніх організацій із доставки, навантаження, розвантаження й зберігання цих цінностей під час транспортування;
- на відрядження для безпосереднього придбання матеріальних цінностей;
- на закупівлю сировини й доставку її у господарство;
- на інші капітальні витрати.

Вимоги щодо витрат для кожної із інвестиційних цілей фермерського господарства «Агро-бджілка» необхідно порівнювати із джерелами їх покриття. Фермерське господарство «Агро-бджілка» має джерела покриття: власні – чистий прибуток після оподаткування й амортизації, дохід від продажу

основних засобів, закріплення надлишкових оборотних коштів, страхові виплати від втрати майна та ін.; залучені - позики і кошти спеціальних фондів.

Результати обчислень інвестиційних потреб й інвестиційних ресурсів, потрібних для їх формування, використовуються з метою:

- вибору найбільш ефективних варіантів інвестиційних цілей;
- підготовки програми інвестиційної діяльності фермерського господарства «Агро-бджілка» на стратегічний період;
- розроблення детального інвестиційного плану на найближчу перспективу;
- визначення максимального розміру можливого обсягу інвестиційних коштів задля досягнення цілей інвестування;
- оцінювання інвестиційних проектів (планів), пов'язаних із реалізацією інвестиційних цілей фермерського господарства «Агро-бджілка».

У процесі розробки інвестиційної політики необхідно враховувати також можливість залучення коштів державних програм для підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств задля реалізації власних інвестиційних проектів, що дозволить знизити вартість проекту й скоротити термін його окупності. При формуванні інвестиційної політики фермерського господарства «Агро-бджілка» також визначаються форми реалізації інвестиційної стратегії за її основними складовими і етапами на наступний рік. Кожний рік вважається окремою фазою інвестиційної стратегії, тобто, річний інвестиційний план є її частиною.

В річних планах фермерського господарства «Агро-бджілка» уточнюються й конкретизуються заходи щодо контролю ефективності інвестицій, а саме:

- перевіряється відповідність доходу від сільського господарства сумам, передбаченим в конкретному інвестиційному проекті, та за необхідності плануються відповідні корегування. Встановлюється, чи відповідає проект, який міститься у плані, загальному напрямку розвитку економіки господарства;

- пошук резервів для підвищення ефективності інвестицій в даному проекті за рахунок зниження операційних витрат на одиницю продукції;
- перевіряється відповідність реалізованих інвестиційних проектів реальній динаміці продовольчих й інвестиційних ресурсів, можливостям державної підтримки проектів, застосованим в розрахунках процентним ставкам, рівню ефективності та ситуації на ринку інвестицій;
- вивчаються механізми задля зменшення ризиків поточних проектів через укладання додаткових контрактів щодо закупівлі обладнання й реалізації продукції;
- забезпечується фінансування й страхування проекту;
- інвестується частина вільних інвестиційних коштів у ліквідні цінні папери, задля створення можливостей для швидкого реінвестування засобів виробництва;
- диверсифікується виробнича діяльність для компенсації втрат доходів в окремих видах виробництва через додаткові надходження від інших галузей;
- аналізується обсяг нагромадження капіталу за рахунок інвестиційної діяльності, який характеризує її ефективність.

Стратегічно управляючи результативністю власних інвестицій, фермерське господарство «Агро-бджілка» має враховувати, що усі його інвестиційні дії можуть мати альтернативні варіанти. Високі темпи зростання капіталу можна отримати за рахунок зменшення використання доходу на споживання, так як прибуток й зростання капіталу безпосередньо залежні від рівня інвестиційного ризику, а достатня ліквідність може зашкодити реалізації високоліквідних проектів. Тому кожний суб'єкт господарювання повинен самостійно обирати пріоритети й коригувати власні бізнес-плани на усіх етапах реалізації. Із цією метою програма інвестиційної діяльності фермерського господарства «Агро-бджілка» повинна переглядатися щорічно, коригуватися й доповнюватися, тобто планування інвестиційної діяльності має бути адаптивним із урахуванням їх ефективності.

Висновки до розділу 2

Дослідження проводилося на базі фермерського господарства «Агро-бджілка». Оцінка діяльності цього господарства показала, що рівень його ресурсного забезпечення за останні роки зменшився, про що свідчить зменшення чисельності працівників та зниження вартості основних засобів. Одночасно рівень матеріальних витрат ц розрахунку на одиницю площі збільшився на 30 %, що було спричинено зростанням цін на насіння, добрива і ПММ.

Не зважаючи на зазначені чинники ефективність роботи цього господарства за період 2018 - 2022 рр. зростає. Продуктивність праці збільшилася у 3,5 рази, в тому числі за рахунок значного зростання валового виробництва продукції рослинництва. Перевищення приросту прибутку над зростанням суми витрат зумовило приріст рентабельності на 8,2 відсоткові пункти. Прибуткова діяльність підприємства засвідчує, що досліджуване господарство має фінансові можливості для здійснення інвестиційної діяльності.

На даний час фермерське господарство «Агро-бджілка» не має чітко визначеної системи стратегічних цілей. Оцінюючи зовнішнє та внутрішнє середовище господарства, основними цілями було визначено: оптимізація виробничої структури із врахуванням екологізації ґрунтів; організація дієвої маркетингової роботи у господарстві; формування кадрового потенціалу із розробкою системи мотивації; удосконалення технічного й технологічного забезпечення. Для забезпечення вказаних кроків необхідно проводити інвестиційну діяльність й оновлювати технічний стан підприємства.

Таким чином, успішний розвиток фермерського господарства «Агро-бджілка» можливий тільки на основі ефективних інвестиційних проектів і рішень.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Методичні рекомендації щодо визначення та оцінювання інвестиційних ризиків на підприємстві

Інвестиційна діяльність пов'язана із певними невизначеностями і ризиками, які потрібно мінімізувати ще на етапі залучення інвесторів або розробки бізнес-плану залучення інвестицій. Усі підприємства в процесі залучення інвестицій натикаються із проблемою оцінювання ризику.

Що стосується проблеми оцінювання інвестиційних ризиків, то існує певна невизначеність й відсутність загальної узгодженості щодо визначення концепцій ризику. Багато чинників, які мають вплив на прояв ризику, залежать від специфіки діяльності підприємства, його галузі функціонування, стану на конкурентному ринку, рівня попиту на послуги підприємства, інформації відносно чинників, пов'язаних з виникненням ризиків.

Важливим етапом для підприємства є ідентифікація інвестиційних ризиків, так як, саме своєчасне виявлення інвестиційних ризиків дозволяє прийняти обґрунтовані управлінські рішення для мінімізації їх негативного впливу на ефективність проведення інвестиційної діяльності інвестором.

Визначення та ідентифікацію інвестиційних ризиків підприємствам пропонується здійснювати в такій послідовності:

- збирання інформації щодо зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, яка необхідна для ідентифікації інвестиційних ризиків;
- оброблення отриманої інформації та формування переліку чинників, що можуть впливати на появу інвестиційних ризиків;
- оцінювання джерел та причин виникнення потенційних інвестиційних ризиків у межах виокремлених чинників впливу;
- відбір методів оцінювання інвестиційних ризиків із метою їхньої ідентифікації;

- аналіз отриманих результатів.

Оцінювання й мінімізація ризику ускладнюються тим, що часто відсутнє чітке формулювання контролю. Оцінювання ризику у процесі здійсненні інвестицій вимагає великої уваги як для інвестора, так і зі сторони підприємств. Необхідно визнати, що оцінювання ризику необхідне при здійсненні інвестиційної діяльності, але цей непростий процес потребує чітких визначень й рекомендацій і може бути складним і для інвестора, і для підприємства.

Правильно і чітко розроблена процедура оцінювання має бути зручним інструментом в здійсненні інвестування. Ефективна система обмеження ризиків в діяльності підприємств є досить актуальною в їх функціонуванні [2]. Підприємствам задля успішної діяльності потрібно скласти перелік зовнішніх і внутрішніх чинників впливу щодо виникнення інвестиційних ризиків й визначати рівні ризиків на основі аналізу визначених чинників ризику. Кожний із включених до списку суттєвих чинників оцінюється із точки зору можливості прояву та можливих небажаних наслідків.

Розрахунок ймовірності настання і значимість основних груп зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на виникнення інвестиційних ризиків підприємство здійснює після формування списку найбільш суттєвих чинників.

Задля мінімізації і уникнення кількості ризику підприємствам необхідно своєчасно оцінювати ризики, виокремлюючи якісну та кількісну складові. Основною метою якісної оцінки ризиків є встановлення основних чинників ризику, етапів й робіт, при виконанні яких виникають ризики. Таким чином, необхідно виявляти потенційні зони ступеня ризику, а після цього ідентифікувати усі можливі ризики. Виявлення та ідентифікація усіх можливих ризиків мають особливе значення, оскільки від непередбаченого, проте виявленого ризику можна застрахуватися, а щодо невиявленого ризику неможливо застрахуватися [13].

Головним завданням оцінювання і аналізу ризику є виявлення джерел та причин ризику та джерел невизначеностей; встановлення потенційних зон

ризиків та виявлення ризиків, супутніх діяльності підприємства; прогнозування практичних вигод та можливих негативних наслідків прояву ризиків.

Зменшення ризиків є досить складним процесом, який дозволяє керівництву підприємства ефективно діяти та досягати відчутних успіхів. Ряд підприємств заключають договори із страховими компаніями, сплачують кожного разу страхові внески з метою відшкодування збитків у випадку виникнення непередбачуваних обставин. Ймовірно, що ці підприємства врахувавши вартість договорів і вважають таке доцільним, проте у сучасних економічних умовах страхування ризиків відходить на інший план й вважається багатьма підприємствами застарілим способом обмеження ризиків [1].

Для підтримання основних напрямів і цілей діяльності, керівництво підприємства має забезпечувати ефективність використання ресурсів підприємства для розвитку можливостей, потрібних в процесі інвестиційної діяльності. Крім цього, необхідним є оцінювання й аналіз результатів оцінки діяльності в умовах пом'якшення ризиків у процесі управління підприємством. Тому, для ефективного застосування розробленого підприємством стратегічного підходу для оцінювання й зниження інвестиційних ризиків необхідна підтримка і участь менеджменту підприємства.

Ідентифікація ризику у процесі залучення інвестицій вимагає чіткого розуміння обсягу і якості наявної інформації про ризики. Для чіткої ідентифікації ризику підприємство мають отримати інформацію щодо: виду ризику та його опис, джерела ризику та ключових індикаторів ризику.

Іншою додатковою інформацією, яка стосується системи інвестування й аналізу необхідних даних задля можливості уникнення невизначеностей і виявлення ризиків, може бути: наявна стратегія уникнення ситуацій невизначеності, наявна стратегія запобігання виникненню ризику, можливість і ступінь розробленості бізнес-плану залучення інвестицій, а також ступінь захищеності конфіденційної інформації для залучення інвестицій. При цьому, поточний стан планування інвестування передбачає захист і доступність даних щодо напрямку інвестування підприємства.

Наявність і можливість розвитку для підприємства нових видів діяльності у процесі залучення інвестицій, здійснення управління підприємством, дискреційне чи обов'язкове управління безпекою інформації у процесі залучення інвестицій, є важливим чинником у попередженні виникнення інвестиційних ризиків підприємства. Операційні засоби управління залученням інвестицій вбачають також заходи із розподілення непередбачуваних обставин, невизначеностей і ризиків, які виникають в процесі інвестування.

Для інвестиційного процесу, який знаходиться на етапі проектування чи ініціювання, інформація щодо невизначеностей і ризиків може бути отримана лише із розробленого документа про фінансування інвестицій і про наявні процедури й методи уникнення ризиків. Ось чому опис процедури залучення інвестицій ґрунтується на інформації наданій інвестору про фінансовий стан підприємства, наявної інфраструктури й бази існуючих і майбутніх клієнтів [56].

Інформація щодо виявлення невизначеностей, що продукує ризики, включає у себе наявність і результати обробки інформації щодо ризиків. Для цього можуть бути використано як якісні, так і кількісні методи збирання інформації. Важливими питаннями для збору інформації на даному етапі є встановлення:

- мети інвестування у розвитку діяльності підприємства;
- виду інформації, необхідної для здійснення процесу інвестування;
- доступності інформації, обробляється і зберігається безпосередньо на підприємстві;
- рівня фінансового стану підприємства;
- напрямів та перспектив змін фінансового стану;
- інформації щодо дослідження та розробки системи управління підприємством і стану керованості активами й контролю;
- рівня чутливості підприємства до прояву невизначеностей;
- рівня конфіденційності інформації для майбутнього інвестиційного процесу;

- впливу на фінансовий стан невизначеностей й наявність можливого несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації досліджуваного підприємства;

- кількості наявних та можливої кількості нових потенційних клієнтів;

- можливої прив'язки до сезонних коливань кількості замовлень та іншої інформації.

Результати попереднього аналізу й інформація щодо фінансового стану підприємства для залучення інвестицій може послужити основою для детальної інформації про наявні невизначеності й існуючі системи контролю і попередження виникнення інвестиційних ризиків.

Аналіз фінансового стану, його стабільності й оцінка критичності активів надає інформацію про чутливість підприємства до виникнення невизначеностей. Збір і обробка інформації може проводитися упродовж усього процесу оцінювання інвестиційних ризиків, починаючи із першого етапу (характеристика невизначеностей) і до останнього (звіт за результатами проведеного оцінювання).

При оцінюванні наявних загроз необхідно враховувати усі потенційні невизначеності і невпевненості, що можуть спричинити виникнення ризику у процесі залучення інвестицій й нанести збитки у кінцевому результаті. Виявлення й обґрунтування невизначеностей у процесі залучення інвестицій є важливим чинником у попередженні виникнення інвестиційних ризиків. Значний вплив на їх виникнення може визвати так званий «людський фактор», тобто можливі недоліки в обробці наявних фінансових і статистичних даних та ін.

Проведення аналізу недоліків у процедурах підготовки фінансової звітності, розроблення, впровадження і внутрішнього контролю за підвищенням економічної безпеки потрібні для попередження порушень процедури залучення інвестицій у діяльність підприємства, і мають базуватися на виявленні джерел невизначеності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Невизначеності у процесі захисту фінансової інформації

Тип невизначеності	Джерело невизначеності	Необхідні дії із виявленими невизначеностями
Ідентифікатори щодо минулих клієнтів не видалені із клієнтської бази	Зупинені і прострочені контракти із минулими клієнтами	Видалення із бази даних інформації про неіснуючих клієнтів та припинення їх доступу до відповідних клієнтських даних
Існуючий захист даних підприємства дозволяє перегляд фінансової звітності	Незареєстровані клієнти і користувачі мають доступ до фінансової інформації підприємства	Надання дозволу на доступ до фінансової звітності із гостьовим ідентифікатором
Працівниками підприємства виявлено недоліки у надійності захисту фінансової інформації	Виявлені недоліки у надійності захисту фінансової інформації не усунені вчасно	Застереження несанкціонованого доступу до фінансової інформації щодо діяльності підприємства
Існує можливість проведення тестування рівня захисту інформації	Фінансова звітність знаходиться у відкритому доступі	Підвищити рівень економічної безпеки підприємства

Необхідно зазначити, що типи невизначеностей щодо захисту фінансової інформації у процедурі залучення інвестицій залежать від стадії залучення інвестицій, у якій знаходиться підприємство. Якщо інвестування ще не розпочато, то пошук невизначеностей відносно захисту фінансової інформації має бути зосереджений на економічній безпеці підприємства, інвестиційних

процесах, та визначенню вимог відносно доступу до фінансових документів підприємства незареєстрованим клієнтам і користувачам. Якщо інвестування вже розпочато, то ідентифікація невизначеностей має містити конкретну інформацію про заплановані попереджувальні дії.

Джерела невизначеностей, які пов'язані із фінансовими документами про інвестування, підприємство може ідентифікувати за допомогою обробки такої інформації:

- документації про проведення оцінювання ступеня виникнення ризику у процесі залучення інвестицій;
- звітів про аналіз рівня безпеки інформації підприємства;
- змін в законодавстві країни (проекти змін до податкового кодексу) тощо.

Підприємство має проводити тестування рівня захисту інформації, що необхідно для виявлення вразливості фінансової звітності, що перебуває у відкритому доступі, й залежності від цього непередбачуваності результату інвестиційної діяльності підприємства.

До основних методів проведення тестування слід віднести:

- виявлення несанкціонованого доступу в автоматичному режимі за допомогою спеціального програмного забезпечення;
- визначення безпеки інформації підприємства;
- запровадження тестування проникнення до інформаційної бази.

Автоматичне виявлення несанкціонованого доступу на основі спеціального програмного забезпечення застосовується для ідентифікації вразливостей фінансової документації і виявлення загроз процедурі проведення інвестиційної діяльності. Проте, слід відмітити, що деякі потенційні вразливості, що визначаються автоматичним засобом сканування, можуть бути безпечними у реальному процесі інвестування. Деякі із програм сканування вразливостей і невизначеностей не враховують конкретної процедури проведення інвестування і впливу зовнішніх й внутрішніх чинників, які впливають на виникнення інвестиційних ризиків. Тобто, автоматичне

виявлення несанкціонованого доступу з допомогою спеціального програмного забезпечення може інколи надати нереальні загрози ризику.

У процесі аналізу впливу необхідно враховувати переваги та недоліки кількісних і якісних оцінок. Перевагами якісних оцінок впливу невизначеностей вважають те, що вони встановлюють пріоритети ризиків й описують межі для негайного поліпшення у напрямку мінімізації невизначеностей. Їх недоліком є те, що на їх основі немає можливості передбачати конкретні кількісні величини впливу на ризик. Ось чому, провести якісний аналіз корисності і витрат для будь-яких чинників невизначеності стає важко. Перевагами кількісного оцінювання впливу невизначеностей у процесі здійснення інвестиційної діяльності є можливість вимірювання розміру впливу, який може бути використано у процесі аналізу корисності й витрат. Основним недоліком кількісного оцінювання є те, що у залежності від числових діапазонів, які використовуються для вимірювання, результат кількісного аналізу впливу може бути не завжди зрозумілим й нечітким для якісної інтерпретації результатів залучення інвестицій.

Задля визначення величини впливу невизначеностей підприємству потрібно враховувати додаткові чинники, а саме:

- частоту появи невизначеності упродовж певного періоду часу;
- оцінювання збитків щодо кожного випадку невизначеності, яке впливає на появу ризиків;
- визначати ваговий коефіцієнт, який ґрунтується на суб'єктивному підході до відносного впливу конкретної невизначеності на прояв ризику.

Сформований звіт про оцінку ризику при залученні інвестицій на підприємстві, який відображає невизначеності та встановлює величину ризику має містити рекомендації про заходи щодо його мінімізації й, по можливості, його уникненню.

Результати оформляються у формі адміністративного звіту, який сприятиме полегшенню прийняття рішень керівництву підприємства, направленою на зменшення чи пом'якшення ризику у здійсненні процедури

залучення інвестицій. Рекомендації щодо оцінювання ризику, на відміну від результатів щодо формулювання невизначеностей, повинні включати не лише систематичний, але й аналітичний підхід до оцінювання ризику для кращого розуміння рівня ризиків і виділення потрібних ресурсів для можливості пом'якшення ризиків.

3.2. Зниження інвестиційних ризиків при залученні інвестицій

Головною метою зниження інвестиційних ризиків є досягнення стійкого та ефективного розвитку підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища. З метою зменшення ступеня інвестиційного ризику потрібно застосовувати сукупність інтегрованих підходів і методів, спрямованих на отримання підприємством максимальних вигод від здійснення інвестиційної діяльності і нейтралізації ризиків.

Зниження і пом'якшення інвестиційних ризиків передбачає управління ризиком, що передбачає визначення пріоритетів, оцінювання й впровадження відповідних заходів задля їх зниження, які рекомендовані у процесі оцінювання інвестиційних ризиків.

Зниження до мінімуму негативного впливу інвестиційних ризиків на діяльність підприємства й необхідність мати впевненість у прийнятті рішень в умовах невизначеності є основними мотивами, при яких підприємства мають проводити попереджувальні заходи із метою зниження ризиків у процесі власної діяльності.

Ефективне зниження ризиків повинно бути повністю інтегрованим в систему управління підприємством. Тому, для зниження інвестиційних ризиків підприємство має здійснювати відповідні системні дії, спрямовані на зменшення ризику і максимізацію прибутку від інвестиційної діяльності. Пропонуємо розподілити цей процес на ряд етапів:

1. Ідентифікація ризиків при залученні інвестицій (виявляються й оцінюються інвестиційні ризики, з'ясовується необхідність їх зниження, визначається пріоритетний напрям мінімізації ризиків);
2. Формування напрямів зниження ризиків (проектування і розробка напрямів зниження інвестиційних ризиків);
3. Розробка стратегічного підходу до зниження ризику і впровадження його у діяльність підприємства (ризики мають бути детально проаналізовані);
4. Стратегічний підхід до зниження інвестиційних ризиків при реалізації залучення інвестицій підприємством (розроблений стратегічний підхід виконує свої функції, забезпечуючи відповідне пом'якшення ризиків);
5. Підтримання вибраної стратегії для мінімізації ризиків(цей етап може включати в себе збирання й обробку додаткової інформації задля аналізу й оцінки інвестиційних ризиків).

Проте, методичний підхід до зниження і пом'якшення ризиків не має бути однаковим для кожного із етапів інвестування. Зниження ризику чи його часткове уникнення є процесом, який може бути на кожному етапі залучення інвестицій.

Зменшення інвестиційних ризиків у діяльності підприємства відноситься до компетентності керівництва. Застосування чітко розробленого методичного підходу до оцінювання і мінімізації ризиків дозволяє допомогти керівництву підприємства встановити напрями контролю за ризиком і забезпечити досягнення поставленої мети інвестиційної діяльності. Крім цього, важливу роль відіграють і фахові навички персоналу підприємства, який повинен підтримувати обраний напрямок зниження і пом'якшення ризиків у процесі діяльності. Важливу роль у процесі розробки, впровадження і підтримання розроблених напрямів зменшення і пом'якшення інвестиційних ризиків відіграє головний спеціаліст із захисту економічної інформації підприємства, який є відповідальним за планування, фінансування й ефективність інвестування діяльності та інформації. Головний спеціаліст із захисту економічної інформації бере участь також у розробці основних заходів із зменшення ризиків, підтримує

політику конфіденційності інформації щодо діяльності підприємства, ураховуючи важливість залучення інвестицій.

Персонал підприємств, який є відповідальними за залучення нових клієнтів та за роботу із постійними клієнтами підприємства, а також за процеси замовлення і постачання запасних частин, також може приймати активну участь у процесі зменшення і пом'якшення ризиків. Ці працівники володіють повноваженнями й відповідальністю за прийняття компромісних рішень, потрібних для досягнення мети інвестування. Їх участь у процесі розробки, впровадження і підтримання обраної стратегії у напрямку пом'якшення ризику здатна забезпечити ефективність інвестиційної діяльності й діяльності підприємства загалом із мінімальними витратами ресурсів.

Керівництво підприємства і працівники, які є відповідальними за збереження цілісної й безпечної інформації для свого підприємства, включаючи процес зниження ризиків, відіграють головну роль в процесі упровадження відповідного методичного підходу, здатного виявити, оцінити й мінімізувати інвестиційні ризики, які можуть стати на заваді розвитку. Застосування методів зменшення і пом'якшення ризиків у відповідності щодо політики здійснення інвестування має особливе значення для послаблення наслідків інвестиційних ризиків підприємства автосервісу і захисту інтересів зацікавлених осіб, проте, насамперед, має цінність безпосередньо для підприємства.

Зниження інвестиційних ризиків є необхідним аспектом процесу інвестиційної діяльності підприємства та може бути реалізований у процесі застосування одного із наступних кроків:

- прийняття інвестиційного ризику, що передбачає прийняття потенційного ризику й продовження процесу інвестування, застосування засобів оцінювання і контролю за рівнем ризику з метою можливості його мінімізації до допустимого рівня;
- запобігання ризику, тобто уникнення ризику у процесі здійснення інвестиційної діяльності, усунувши причину появи невизначеності, яка викликала ризик або наслідки ризику під час його встановлення;

- обмеження ризику, застосовуючи і впроваджуючи контроль за його виникненням з метою мінімізації несприятливого впливу на процес інвестиційної діяльності;

- уникнення ризиків (або ухилення від ризиків) є найбільш ефективним способом їх профілактики та полягає у розробці відповідних заходів, які повністю виключають появу ризику;

- планування виникнення ризику передбачає створення процедури управління ризиком через розробку плану пом'якшення ризику;

- дослідження та підтвердження з метою зниження ймовірності ризику втрат, приймаючи наявність невизначеності;

- перерозподіл ризиків задля компенсації витрат, пов'язаних із виникненням ризику, наприклад, страхування ризику.

Мета інвестиційної діяльності і діяльності підприємства повинна враховуватися при виборі будь-якого із наведених варіантів пом'якшення і мінімізації ризику. Вважається неможливим усунення й недопущення усіх виявлених ризиків, тому пріоритет необхідно надавати тим невизначеностям й ризикам, які можуть нанести найбільші втрати або ж перешкодити здійсненню інвестування. Окрім цього, мета підприємства й залучення інвестицій є унікальною для будь-якого підприємства, тому і напрями зниження ризику й методи, які використовуються, можуть значно відрізнятись. Вибір «найкращого» полягає у використанні відповідних технологій оцінювання й встановленні відповідного варіанту мінімізації ризику.

Представлений алгоритм виявлення потенційно небезпечних ризиків сформульовано в емпіричних правилах, які можуть бути використані задля зниження і запобігання виникнення ризику у процесі залучення інвестицій та передбачає наступні кроки.

1. Якщо існує невизначеність, то необхідно застосувати методи, які дозволяють зменшити ймовірність виникнення ризику.

2. Опираючись на певну невизначеність, потрібно користуватись обраними інвестиційним рішеннями й застосовувати адміністративні заходи управління і контролю задля запобігання виникнення ризику.

3. Якщо вартість передбачуваних втрат більша від рівня очікуваного прибутку при інвестуванні, застосовуються методи управління і контролю за використанням інвестицій на підприємстві.

4. Коли вбачаються збитки від виникнення ризику більше, ніж сума чистого доходу підприємства, то можна застосовувати принципи інвестиційного проектування із урахуванням ризику, задля зменшення цим самим втрат від проведення інвестиційної діяльності.

5. Якщо розмір втрат перевищують очікуваний чистий дохід та немає напрямів уникнення або ж мінімізації ризику, то цей ризик вважається неприйнятним.

Наведений алгоритм дій може також застосовуватись і для пом'якшення інвестиційних ризиків, що мають зовнішній характер, а також для ненавмисних ризиків, що можуть бути спричинені персоналом підприємства.

При впровадженні засобів й методів контролю ризику, які рекомендуються для зниження ризику у процесі здійснення інвестування, підприємство має розглянути кількісні, якісні, адміністративні й операційні заходи безпеки або ж комбінувати їх з метою підвищення ефективності запобігання виникнення невизначеностей. Методи і заходи для зниженню ризику можуть попереджувати, обмежувати або ж максимально мінімізувати невизначеності. Для цього користуються наступним алгоритмом дій.

1. Визначення пріоритетних впливів. Пріоритетним напрямом діяльності є реалізація інвестиційного проекту розвитку підприємства. У розподілі ресурсів першочергове значення приділяється тим видам ризику і невизначеностей, які мають неприйнятно високий рейтинг ймовірності виникнення. Ці види ризику вимагають термінових коригуючих дій задля захисту інтересів підприємства.

2. Оцінювання параметрів управління, оскільки напрями управління, що рекомендовані у процесі проведення оцінювання ризику, можуть бути не найбільш прийнятними для конкретного підприємства або інвестиційного проекту. Тут необхідно додатково проаналізувати ефективність і сумісність запропонованих методів зниження ризику й параметрів управління. Метою цього кроку є обрання найкращого варіанту управління задля мінімізації ризику. Після цього складається перелік можливих напрямів управління задля зниження інвестиційних ризиків.

3. Аналіз витрат й користі для підприємства. Результатом цього заходу є аналіз співвідношення витрат й користі від залучення інвестицій.

4. Вибір виду контролю діяльності задля зниження ризику. Визначається найбільш пріоритетний напрям задля зниження інвестиційних ризиків у діяльності підприємства. Обрані напрями мають містити як фінансові і кількісні, так й операційні і управлінські елементи задля забезпечення рівнозначної вигоди для підприємства. Результатом цього кроку є вибір пріоритетного напрямку щодо мінімізації ризиків.

5. Визначення компетентності персоналу тобто встановлення відповідних осіб, які володіють певним досвідом та фаховими навичками в реалізації інвестиційної діяльності задля виконання контролю за виникненням невизначеностей і ризику. Результатом цього кроку є призначення відповідальних осіб.

6. Розробка гарантійного плану реалізації інвестицій, що передбачає створення плану, який містить інформацію про:

- ризики та пов'язані із ним рівні, які є результатом звіту про проведене оцінювання ризиків;
- рекомендований вид контролю;
- пріоритетні дії із ризиками ступеню дуже високий і високий;
- обрані заходи планування, що визначаються на основі одержання бажаної ефективності і на основі користі й втрат для підприємства;
- необхідні ресурси й кошти задля реалізації запланованих заходів;

- списки відповідальних осіб;
- терміни завершення впровадження;
- вимоги щодо плану інвестування.

При реалізації гарантійного плану реалізації інвестицій точні початкові та кінцеві дати виконання допоможуть прискорити процес пом'якшення ризику. Результатом цього кроку є складання програми забезпечення гарантій інвестування.

7. Впровадження вибраного виду контролю за інвестиційною діяльністю. Залежно від окремих ситуацій невизначеності, які виникають у процесі здійснення інвестиційної діяльності, впроваджені елементи управління і контролю можуть понизити рівень ризику, проте не повністю усунути його. Результатом даного етапу є наявність залишкового ризику й готовність підприємства до розвитку в умовах наявного ризику.

Підприємство може аналізувати ступінь ймовірності виникнення ризику при здійсненні інвестиційної діяльності, яка викликана введенням нових форм контролю й управління, із точки зору зниження ймовірності чи впливу загрози, які визначають ступінь пом'якшення ризику. Впровадження нових і розширених елементів управління може знизити ризик наступним чином:

- усунення окремих недоліків, що призведе до зменшення кількості загроз виникнення ризику;
- доповнення цільового напрямку управління задля зниження ймовірності виникнення ризиків;
- обмеження ступеню впливу інвестиційної діяльності на мету здійснення.

Ризик, який залишається після впровадження новітніх і посилених засобів контролю із боку управління підприємством є залишковим ризиком в процесі здійснення інвестиційної діяльності. На практиці не існує ситуацій, при яких інвестування може позбутися ризику остаточно. Діяльність будь-якого суб'єкта господарювання стикається із виникненням ризику, а запровадження

найновітніших і сучасних засобів мінімізації й усунення ризику усе одно не може зменшити залишковий ризик абсолютно.

Менеджмент підприємства, який відповідає за процеси інвестиційної діяльності та захист важливої інформації від зовнішніх впливів, мають отримати дозвіл на роботу із конфіденційною інформацією. Дозвіл може видаватися на певний період або на увесь термін інвестиційного проекту. Після оцінювання залишкового ризику керівництво підприємства приймає рішення щодо прийняття певного рівня залишкового ризику й робить висновок про доцільність продовження здійснення інвестиційної діяльності. У випадку, якщо залишковий ризик усе ще знаходиться на неприйнятному рівні, то процес аналізу, контролю й оцінювання повинен бути проведений повторно задля з'ясування можливості зниження ризику до прийнятного рівня.

Висновки до розділу 3

Запропоновано методичні рекомендації щодо визначення й оцінювання інвестиційних ризиків підприємства. Рекомендації охоплюють: формування загальної оцінки ризиків; встановлення загроз та невизначеностей у процесі інвестиційної діяльності; впровадження контролю за виникненням ризиків; визначення рівня достовірності впливу на виникнення ризику; формування рекомендацій задля обмеження і зниження ризику.

Сформовані головні джерела невизначеності й загроз інвестиційної діяльності із обґрунтуванням їх виникнення і можливими наслідками; систематизовано види невизначеностей та джерела їх виникнення, основні дії, які необхідні підприємству на шляху подолання виявлених невизначеностей.

Оскільки окремі види впливу щодо інвестиційних ризиків, наприклад, втрата довіри клієнтів, можуть розглядатись тільки із точки зору якісної характеристики, то запропоновано проведення оцінювання цих показників за рахунок загального характеру впливу, тобто із високого, середнього і низького впливу на ймовірність виникнення ризику.

Розроблена методика зниження інвестиційних ризиків, яка базується на процедурі запровадження способів й методів контролю ризику, кількісних і якісних, адміністративних й операційних заходів безпеки або ж комбінуванням цих заходів. Запропоновано схему контролю й оцінювання ризиків, встановлений взаємозв'язок впливу різноманітних чинників на оцінювання ймовірності виникнення ризику. Розглянуто механізм визначення прийнятних рівнів ризику, у якому повинні дотримуватися наступні вимоги: захист конфіденційної інформації; відслідковування дій користувачів; пошук і застосування додаткових елементів управління чи різноманітного контролю; дотримання ефективного процесу проведення інвестиційної діяльності.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У даному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано авторський підхід щодо розв’язання наукового завдання оцінювання і зниження інвестиційних ризиків підприємства для забезпечення його стійкого розвитку. Основні науково-практичні результати полягають у наступному:

1. Інвестиційні ризики постійно загрожують зниженням доходів підприємств або ймовірними втратами. Тому в процесі прийняття рішень і заходів щодо питань інвестиційної діяльності управлінський персонал повинен обов’язково прораховувати й проаналізувати вплив усіх видів можливих інвестиційних ризиків. Інвестиційний ризик є однією із центральних проблем, що вимагає негайного й зваженого вирішення у процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства. Дієве управління інвестиційними ризиками дозволяє віднайти усі слабкі місця ще на самому початку реалізації інвестиційного проекту. Інвестиційні ризики є об’єктивними для всіх суб’єктів економіки та які займаються інвестиційною діяльністю. Щоб інвестиційна діяльність була ефективною, необхідно щоб всі можливі види інвестиційних ризиків були детально та всебічно вивчені економічним суб’єктом, так як невинуватий ризик може вплинути на результати діяльності та навіть призвести до банкрутства підприємства, а значне перестраховування – до втраченого зиску, а може і до втрати ринку.

2. У практичній роботі використовується широкий спектр методів та підходів, які дозволяють аналізувати ризики проекту. В інвестиційному менеджменті ризики можуть бути проаналізовані із використанням якісних (неформальних) та кількісних (формальних) методів, які взаємно доповнюють один одного. Якісні методи аналізу порівняно прості і їх основними і завданнями є визначення потенційних напрямів та чинників ризику. Кількісні методи аналізу включають у себе встановлення конкретних ризиків та визначення ризику для проекту у цілому. Якісні методи, які оцінюють

інвестиційні ризики, включають у себе використання таких методів: експертних оцінок, аналогій, витрат, доцільності та інші. Спільною рисою якісних (неформальних) та кількісних (формальних) методів є те, що вони базуються на практичному досвіді та накопичених знаннях, і нерідко на інтуїції експертів відповідних галузей. Таким чином, аналіз за оцінкою досвідчених спеціалістів дає змогу враховувати різні аспекти проблеми та виявити найважливіші чинники і можливі рішення, підготовку інформації з метою подальшої формалізації й побудови математичної моделі.

3. Робота виконувалась на базі фермерського господарства «Агро-бджілка». Аналіз основних показників діяльності цього господарства показав про зменшення рівень ресурсного забезпечення за останні роки. Про це свідчить зменшення чисельності працівників й зниження вартості основних засобів. Поряд із цим рівень матеріальних витрат у розрахунку на одиницю площі збільшився на 30 %, що спричинено зростанням цін на насіння, добрива і паливо мастильні матеріали.

4. Не зважаючи на вплив зазначених чинників, ефективність роботи цього господарства за період 2018-2022 рр. зросла. Так, продуктивність праці збільшилася у 3,5 рази, в тому числі за рахунок значного зростання валового виробництва продукції рослинництва. Темпи приросту прибутку перевищили темпи зростання витрат, що у кінцевому результаті призвело до приросту рентабельності на 8,2 відсоткові пункти. Прибуткова діяльність господарства за досліджуваній період засвідчує, що дане господарство має фінансові можливості для здійснення інвестиційної діяльності.

5. На даний час фермерське господарство «Агро-бджілка» не має чітко визначеної системи стратегічних цілей. Оцінюючи зовнішнє та внутрішнє середовище господарства, основними цілями було визначено: оптимізація виробничої структури із врахуванням екологізації ґрунтів; організація дієвої маркетингової роботи у господарстві; формування кадрового потенціалу із розробкою системи мотивації; удосконалення технічного й технологічного

забезпечення. Для забезпечення вказаних кроків необхідно проводити інвестиційну діяльність й оновлювати технічний стан підприємства.

6. На основі оцінювання зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності господарства було визначено основні цілі: оптимізація виробничо-господарської структури із врахуванням екологічних чинників; запровадження ефективної маркетингової роботи; створення ефективного кадрового потенціалу із розробкою практичної системи мотивації працівників; удосконалення технічного й технологічного забезпечення. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок про необхідність проведення активної інвестиційної діяльності та оновлення технічного стану у досліджуваному господарстві.

7. В роботі систематизовано й сформовано система чинників зовнішнього і внутрішнього впливу на виникнення інвестиційних ризиків аграрних підприємств із урахуванням специфіки їх діяльності. Запропоновано методичні підходи щодо активізації залучення інвестиційних коштів в розвиток підприємств аграрного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амеліна Н.К., Гуцуляк А.С. Підходи до обмеження інвестиційних ризиків. LXVIII Наукова конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів та співробітників відокремлених структурних підрозділів університету. Київ, НТУ. 2012. С. 312.
2. Амеліна Н.К., Зубова О.О. Сучасні тенденції залучення фінансових інвестицій. LXV Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів та структурних підрозділів університету. Київ, НТУ, 2009. С. 275
3. Антикризовий менеджмент: навч. посіб. / Л. І. Скібіцька, В. В. Матвеев, В. І. Щелкунов, С. М. Подреза. Київ :ЦУЛ, 2014. 584 с.
4. Аскинадзи В. М. Инвестиции : учебник для бакалавров. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 422 с.
5. Безп'ята І. В. Інвестиційне забезпечення аграрного сектора економіки: монографія. МНАУ. 2016. 79 с.
6. Берр Х. Проектный менеджмент в рыночной экономике [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.iteam.ru/publications/project/section_40/article_2473/
7. Берляк Г.В., Магнушевська Т. М. Формування інвестиційних ризиків під впливом пандемії Covid-19 в Україні. *Інноваційна економіка*. 2021. № 3-4. С. 40-45.
8. Боярко І. М. Інвестиційний аналіз. К. : Центр учбової літ., 2011. 400с.
9. Бражник Л. В. Стан і тенденції інвестиційної діяльності аграрного сектора економіки в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 5. С. 120-126.
10. Брик М.М. Інноваційні технології у системі контролінгу на підприємствах харчової промисловості. *Економічний аналіз*. 2022.Том 32. (1). С. 248-256.

11. Вдовічен А.А., Вдовічена О. Г., Боднараш І. І. Особливості інвестування в умовах пандемії. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2020. Вип. 4. С. 21-33.
12. Вініченко І.І., Самілик Т. М., Олексюк В. О. Бізнес-процеси в теорії інвестиційної діяльності підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 18. С. 22-27.
13. Голубєв Д. І. Особливості ризику та невизначеності при оцінці ефективності управління інвестиційних проектів / Д. І. Голубєв // *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 2 (26). С. 17–26.
14. Горященко Ю. Г. Чинники впливу на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу. *Молодий вчений*. 2021. № 4(2). С. 297- 302.
15. Грачева М. В. Анализ проектных рисков. Москва : Финстатинформ, 1999. 216 с.
16. Гудзь О.Є. Маркетингові аспекти стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. №4 (22), 2017. С. 5 -11.
17. Гуляєва Н., Вавдійчик І. Інвестиційна активність підприємств: джерела відновлення. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 4. С. 36-55.
18. Даниленко В.В. Управління плануванням оцінки потреб при розробці інвестиційного проекту сільськогосподарської організації. *Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка*. 2020. Вип. 1. С. 105-111.
19. Завитій О.П, Белова І.М. Процес управління інноваційним розвитком як об'єкт обліку і аналізу. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*, 0(1-2), 22-28. doi:<https://doi.org/10.35774/ibo2022.01-02.022>
20. Запорожець Г. В. Теоретико-методичні засади управління інвестиційними ресурсами організації. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 433-439.

21. Затонацька Т. Г. Формування системи управління ризиками на підприємстві реального сектора. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2005. № 75–76. С. 34–39.
22. Квятковська Л.А., Івко А.В. Система моніторингу ринку при прийнятті ефективного управлінського рішення. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 118-124.
23. Кислюк О.С., Долгальова О.В. Управління інвестиційною діяльністю підприємства: сутність, особливості та механізм. *Збірник наукових праць Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. 2019. № 4. С. 75- 81.
24. Кондратенко Н.О., Новіков Д.А. Теоретико-методичне забезпечення прийняття управлінських рішень для підприємств промислового комплексу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка*. 2020. № 19. С. 51-56.
25. Корецька Н.І., Фещук А., Томша Х.Оцінка якості управлінських рішень на підприємстві. *Економічний форум*. 2021. № 2. С. 88-100.
26. Короход Я. Д. Психологічні аспекти прийняття рішень в умовах ризику. *Габітус*. 2021. Вип. 21. С. 146-150.
27. Кравчук Н. О., Римар О. Г., Бортнік Н. В. Цифрова економіка як один із напрямів розвитку повоєнної економіки України. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2023. Том 21. 3(52). 155–169.
28. Кравчук Н.О., Халіман О.В., Савонік Т.П. Концептуальні особливості управління знаннями. *Економіка і регіон*. 4(87). 2022. С. 16-22.
29. Краснокутська Н. С. Управління комерційними ризиками підприємств роздрібної торгівлі : монографія / Н. С. Краснокутська, В. М. Лачкова. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2014. 144 с.
30. Кропивко М. Ф. Методика управління інвестиціями сільськогосподарських підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 6. С. 140-144.

31. Лащик І.І., Віблій П.І. Стан та тенденції розвитку інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 3. С. 71-78.
32. Логотова Т.Г., Анисимова О.Н., Бессонова С.И. Формирование инвестиционных ресурсов промышленных предприятий Украины: монография. Мариуполь: ПГТУ, 2009. 265 с
33. Мальцева А. М. Моделювання як засіб прийняття управлінських рішень. *Економіка та держава. Серія: Державне управління*. 2020. № 1. С. 34 - 36.
34. Мацибора Т. В. Інвестиції як основа зростання аграрної економіки України. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 68-78.
35. Мельник В. І., Романащенко О. А., Циганенко М. О., Романащенко І. О Інвестиційна діяльність в АПВ. *Інженерія природокористування*. 2021. № 2. С. 88-93.
36. Мишко О.А., Камінська І. М. Особливості управління інвестиційною діяльністю виробничих підприємств в умовах економічної глобалізації. *Економічний форум*. 2021. № 1. С. 142-147.
37. Мойсеєнко І. П. Інвестування : навч. посіб. / І. П. Мойсеєнко. Київ : Знання, 2006. 490 с.
38. Муравський В.В., Брик М.М. Документообіг в електронних грошових транзакціях у контексті облікового забезпечення фінансової безпеки. *Світ фінансів*. 1(74). 2023. С.117-132
39. Назарчук Т. В. Менеджмент організацій : навч. посіб. / Т. В. Назарчук, О. М. Косіюк. Київ: Центр учбової літератури. 2015. 560 с.
40. Никонова И. А. Проектный анализ и проектное финансирование / И. А. Никонова. Москва : Альпина Паблишер, 2012. 154 с.
41. Останкова Л. А. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками : навч. посіб. / Л. А. Останкова, Н. Ю. Шевченко. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 256 с.

42. Паньков О.Б. Побудова механізму управління інвестиційною діяльністю підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 44. С. 54-57.
43. Пісковець О. В. Теоретичні аспекти управління інвестиційною діяльністю на підприємстві в сучасних умовах. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 4. С. 111-115.
44. Поясник Г.В. Аналіз методичних підходів до оцінювання інвестиційної привабливості підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2021. № 1. С. 133-141.
45. Пуцентейло П.Р., Костецький Я.І. Використання методів кластерного аналізу для прогнозування інвестиційного розвитку підприємств аграрного сектора. *Інноваційна економіка*. 2020. № 7-8 (85). С. 88–99.
46. Ример М. И. Экономическая оценка инвестиций / М. И. Ример, А. Д. Касатов, Н. Н. Матиенко ; под общ. ред. М. И. Римера. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 480 с.
47. Сімкова Т.О., Байда О.К. Формування системи управління інвестиційною діяльністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_12_71/
48. Сливінська О.Б. Методичні підходи до аналізу економічної ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності зерновиробництва. *Агросвіт*. 2015. № 9. С. 22-26.
49. Стеблюк Н.Ф. Використання економіко-математичного методу оптимального розв'язку задачі моделювання інвестиційних процесів. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2020. № 1. С. 47-52.
50. Удалих О. О. Сутність і види інвестиційних ризиків [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://readbookz.com/pbooks/book-28/ua/chapter-1333/>
51. Феєр О.В. Управління інвестиціями як складова інвестиційного механізму підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 5. С. 256-259.

52. Чорна Н., Вандяк А. Об'єктивні передумови інноваційного розвитку підприємств в Україні. Інститут бухгалтерського обліку, контроль і аналіз в умовах глобалізації. 2023. Випуск 1 – 2. С. 28 – 37.
<http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/issue/view/46>
53. Шевченко Л. Методи моделювання інвестиційних процесів. *Modeling the development of the economic systems*. 2021. № 2. С. 62-65.
54. Шинкаренко О. М. Методи кількісного аналізу економічних ризиків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2008. № 15 С. 9–14.
55. Шуст О.А., Гринчук Ю.С. Удосконалення заходів державного стимулювання інвестиційної діяльності в підвищення родючості ґрунтів. *Інноваційна економіка*. 2021. № 1-2. С. 126-130.
56. Amelina N. K. Risk assessment as a component of investment activity of an enterprise. International periodic scientific journal. «Modern engineering and innovative technologies». Issue №15. Part 5. Published by: Sergeieva&Co Karlsruhe, Germany, 2021. P. 19-22.
57. Novyкова I., Chornyі R., Chorna N., Bey R., Leszczynski V. (2022). Simulation of Comprehensive Assessments of Personnel Innovation Development Management System. In: Alareeni, B., Hamdan, A. (eds) Financial Technology (FinTech), Entrepreneurship, and Business Development. ICBT 2021. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 486. Springer, Cham. P. 95 – 108.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-08087-6_7
58. Novyкова I., Chornyі R., Chorna N., Malik M., Rybak A. (2022). Ensuring of Financial Stability of the Enterprise by Financial Management Tools. In: Alareeni, B., Hamdan, A. (eds) Sustainable Finance, Digitalization and the Role of Technology. ICBT 2021. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 487. Springer, Cham. P. 783 – 792. https://doi.org/10.1007/978-3-031-08084-5_56
59. Smutchak Z., Fedun I., Chorna N., Chornyі R., Kulikov O., Tyshchenko O. (2023). Blockchain Technologies in the Conditions of Digitalization of International Business . In: Alareeni, B., Hamdan, A., Khamis, R., Khoury, R.E. (eds) Digitalisation: Opportunities and Challenges for Business. Volume 2. ICBT 2022.

Lecture Notes in Networks and Systems, vol 621. Springer, Cham. P. 796 - 804.

https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-26956-1_74

60. The Heritage Foundation: The Index of Economic Freedom 2016 URL:
<http://gtmarket.ru/ratings/index-of-economic-freedom/index-of-economic-freedom-info>

61. Trende Economy URL: [http://data.trendeconomy.ru /dataviewer/wb/wbd/wdi?kf=WDI&time_period=2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016&ref_a=rea=CZE,HUN,POL&series=BX_KLT_DINV_CD_WD](http://data.trendeconomy.ru/dataviewer/wb/wbd/wdi?kf=WDI&time_period=2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016&ref_a=rea=CZE,HUN,POL&series=BX_KLT_DINV_CD_WD)